

ŠVIESA

Maselis P.
5924 S. Troy St.
Chicago, Ill. 60629
146

NO. 2 BALANDŽIO - GEGUŽIO - BIRŽELIO 1977 M.

GEGUŽES 5 DIENĄ ŠIAULIUOSE BUVO IŠKILMINGAI
ATIDENGTA MONUMENTAS TARYBINĖS ARMIJOS KARIAMS
- ISVADUOTOJAMS.

Dailininko R. BUIVYDO plakatas.

ŠVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina, metams \$1.00
Pavienis numeris 25 c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija,
102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y. 11417

Redaktorius Antanas Bimba

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

No. 2

Balandžio – Gegužio – Birželio [April – May – June], 1977

XXXXIV

TURINYS

Įvykių sukuryje	3
Religinės kovos ir erezijos Lietuvoje. Ant. Martinionis	4
Talento priklausomybė nuo laiko. A. Liepsnonis	5
Keistas paukštis. (Eilėraštis). Eduardas Mieželaitis	6
Muziejaus direktorius. Bronius Jauniškis	7
Tyla. (Eilėraštis). Janina Degutytė	10
Vasara. (Eilėraštis). Janina Degutytė	10
Šis tas apie Amerikos lietuvių knygas ir teatrą. A. Aukštaitis	11
Tarybų Lietuvos žemdirbiai atsidėję siekia mokslo. A. Gučiūnietis	13
Galingojo potvynio bangos. Alfredas Kazlauskas	16
Ugnis. (Eilėraštis). Juozas Macevičius	18
Įžymus Lietuvos ateistas Jonas Kairiūkštis. A. Palonietis	19
Kultūros ir labdarybės skleidėja Židikuos. Vincas Lauraitis	21
Gydymas be vaistų. Ch. Kibarskis	23
Neširski, vėjau! . . (Eilėraštis). Pranas Raščius	24
Virgilijus Noreika. Irena Mikšytė	25
Taikos reikalas—visų reikalas. Justas Paleckis	26
Nutraukta daina. H. Vencevičius	30
Audra ežere. (Eilėraštis) P. Stanžėnas	31
LLD reikalai. Ieva Mizarienė	32

IVYKIŲ SŪKURYJE

Jau beveik pusė metų kaip turime naują prezidentą ir vyriausybę, taip pat, iš dalies, ir Kongresą, nes praeito lapkričio rinkimuose buvo išrinkta visa eilė naujų senatorių ir atstovų. Tiesa, partiniu-politiniu pobūdžiu Kongresas pagrindiniai nepasikeitė, nes demokratai pasiliko didelėje daugumoje, bet iš naujų žmonių buvo tikėtasi naujų minčių, naujų idėjų bei sumanymų. Deja, tiek naująja vyriausybe, tiek Kongresu tenka skaudžiai nusivilti tiems, kurie turėjo iliūzijų apie naujos saulės patekėjimą su pasikeitimu vadovybės, su šalies vairo perėjimu iš republikonų į demokratų rankas. Girdi: kai turėsime tos pačios, kad ir kapitalistinės, partijos vyriausybę ir Kongreso daugumą, kai nebus politinio trynimosi tarp Baltųjų Rūmų ir Kongreso, kai nei prezidentas, nei Kongreso lyderiai nebeturės pasiteisinimo, kad visos mūsų bėdos ir negerovės pareina nuo to, jog prezidentas yra vienos partijos, o Kongreso dauguma kitos, kai kas patinka prezidentui, to nepriima Kongreso dauguma, ir priešingai—ka nutaria Kongresas, tą atmeta (vetuoja) prezidentas,—kai tų prieštaravimų nebeliks, visi reikalai pasitaisys . . .

Tiesa, dabar to pasiteisinimo nebėra, bet tos pačios bėdos ir negerovės nepaleidžia mus kamavusios. Šis pusmetis dar nieko nepakeitė, nieko naujo ir gero dar nedavė, ir, kaip atrodo, nežada duoti, bent numatomoje ateityje. Prie naujosios vadovybės infliacijos ir kainų kilimas dargi yra pasmarkėję. Pagal infliacijos kilimo lygį per pirmuosius šių metų mėnesius, metinis infliacijos pakilimas pasieks net 10 procentų, o kainų—beveik visus 8 procentus.

Per rinkimus Jimmy Carteris iškilmingai žadėjo militarizmo ir ginklavimosi biudžetą numušti mažiausia septyniais bilijonais dolerių, bet tapęs prezidentu, užgiedojo visiškai ką kitą: pasiūlė militarinį biudžetą, kuriam pritaria ir Kongresas, beveik 10 bilijonų dolerių didesnį už šių metų biudžetą, prezidento Fordo paliktą. Per rinkimus buvo daug kalbama apie kovą su nedarbu. Dešimtis milijonų bedarbių! Kandidatas Jimmy Carteris sakė, kad tokia padėtis netoleruojama, kad jam laimėjus rinkimus, jo programoje kova su nedarbu bus pirmoje vietoje. Tiesa, jis šio pažadėjimo visai nėra atsisakęs, bet jis siūlo Kongresui skirti tik keturis

bilijonus dolerių projektams, kurie, geriausia me atsitikime, įdarbins apie 300 tūkstančių bedarbių. Vadinasi, visi kiti bedarbiai, daugiau kaip devyni milijonai, paliekami "dievo valiai." Nei prezidentas, nei Kongresas nekreipia dėmesio į liaudies reikalavimą iš militarinio biudžeto išimti 50 bilijonų dolerių ir panaudoti sukūrimui naujų darbų. Pentagonas, tiesa, nukentėtų, bet milijonai bedarbių būtų aprūpinti darbais ir visa šalies ekonomika pagyvėtų, skurdas sumažėtų, šalis būtų įstatyta į kelią, vedantį iš krizės.

Ir, kaip žinoma, ne tik Amerika naujosios vyriausybės dar aukščiau yra ginkluojama. Gegužės mėnesio pradžioje įvykusioje NATO (North Atlantic Treaty Organization) septynių šalių, jų tarpe ir Japonijos, vadų konferencijoje prez. Carteris įtikino, geriau, privertė juos padidinti savo militarinius biudžetus ir sustiprinti apsiginklavimą. Tuo tarpu tose ir visose kitose išsivysčiusiose kapitalistinėse šalyse vidinė padėtis niekuo nesiskiria nuo padėties šioje šalyje. Jos taip pat skęsta giliausioje ekonominėje krizėje, jose taip pat siautėja infliacija, kainų kilimas, nedarbas. Kaip pas mus, taip ir tenai ginklavimosi—militarizmo reikalai pirmoje vietoje.

Iš kitos pusės, socialistinis pasaulis didžiuojasi naujais laimėjimais. Antai, Tarybų Sąjungoje plačiausiais pasiekimais ir laimėjimais visose srityse ruošiamasi sutikti Didžiosios Socialistinės Spalio Revoliucijos 60 jubiliejų. Mums džiugu, kad Tarybų Lietuva, kuri nežino, kas yra nedarbas ir krizė, yra viena iš pirmaujančių tarybinių respublikų.

Pasaulinėje arenoje Ispanijos Komunistų Partijos legalizavimas ir žymiosios liaudies vadovės Dolores Ibarruri (La Pasionaria) sugrįžimas į savo gimtinę yra didelis demokratijos laimėjimas. Taip pat didelės istorinės reikšmės yra vystymasis santykių tarp Tarybų Sąjungos ir Socialistinės Etiopijos. Jų susitarimas glaudžiai bendradarbiauti kultūriniais, moksliniais, prekybiniais bei pramoniniais reikalais ir pasižadėjimas bendromis pastangomis kovoti už tautų draugystę, už mažinimą tarptautinio įtempimo, už pasaulinę taiką yra istorinisėjimas. Jį sveikina visa pažangioji žmonija.

Kovoje prieš branduolinio karo pavojų, už detentę, už visuotinę ir pilną nusiginklavimą

PIRMAS MOKSLINIS LEIDINYS

RELIGINĖS KOVOS IR EREZIJOS LIETUVOJE

ANT. MARTINIONIS

Lietuvos TSR Ateizmo muziejaus
direktorius

Gana intensyviai ir išradingai savo veiklą vysto Lietuvos TSR Ateizmo muziejaus mokslinių bendradarbių kolektyvas. Be ekskursijų, masinio auklėjamojo, metodinio darbo, parodų ruošimo, darbo žmonių materialistinės pasaulėžiūros ugdymui organizuojamos ir pravedamos mokslinės konferencijos. Tuo neapsiribojama. Kad mokslininkų pranešimų mintys, pasakytos konferencijų metu pasiektų plačiąją visuomenę, muziejus pradėjo leisti konferencijų pranešimus atskiromis knygomis. Vienas iš pirmųjų tokių leidinių—antrosios konferencijos "Religinės kovos ir erezijos Lietuvoje" medžiaga. Knyga pradedama redkolegijos nario istorijos mokslų daktaro J. Jurginio įvadiniu straipsniu "Feodalizmas ir krikščionybė."

Toliau skelbiama įdomus LTSR Mokslų akademijos Istorijos instituto jaunesn. mokslinės bendradarbės ist. m. kand. I. Lukšaitės pranešimas "Religinių kovų įtaka Lietuvos spaudai."

Autorė gana argumentuotai parodo, kad vienu iš veiksnių, skatinusių literatūros lenkų kalba kūrimą buvo reformacijos laikotarpiu vykusios religinės kovos, jų metu išliepsnojusi teologinė ir publicistinė polemika. Be to, reformacija paskatino ir gimtosios kalbos išgalėjimą raštijoje, bažnyčioje, skatino šnekamosios kal-

bos intimą literatūrinę kalbą. Reformacijos skleidėjai, ieškodami šalininkų jų idėjoms remti ir palaikyti, sau į pagalbą kvietėsi Lietuvos liaudį, tuo būdu buvo parengtos ir išleistos pirmosios knygos lietuviams suprantama gimtąja kalba.

Katalikų bažnyčia labai daug leido literatūros lenkų kalba ir Lietuvoje ji turėjo kiekybinę persvarą, o tematikos įvairumas, jos aktualumas, ugdė skaitytoją lenkų kalba. Tuo ji prisidėjo prie jau seniau prasidėjusio lenkėjimo proceso.

To pat instituto jaunesn. moksl. bendradarbis Z. Kiaupa pirmą kartą skelbia medžiagą apie kovas tarp katalikų ir liuteronų Kaune iki XVII a. vidurio.

Gera žinomas respublikoje archeologas, ist. m. kand. V. Urbonavičius spausdina medžiagą pavadintą: "Sunaikintos kalvinistų bažnyčios Gėluvoje archeologiniai tyrinėjimai." Tai istoriniai ir archeologiniai duomenys, kaip 1620 m. liepos mėn. buvo katalikų sunaikinta Gėluvos kalvinų bažnyčia.

Iki šiol nežinomus dokumentus apie Markelį Petkevičių ir reformatų testamentų teisių apribojimą Lietuvos statutuose publikuoja istorijos m. kand. E. Gudavičius. Istorijos m. dr. J. Jurginis pateikia pranešimą "Religija fiziokratų ir švietėjų veikloje." Skaitytojas turės galimybės susipažinti su įdomiais Troškūnų klebono pamokslais valstiečiams XVIII a., kurių rankraščiai saugomi Mokslų Akademijos bibliotekoje. Konferencijos pranešimų rinkinyje spausdinamos ist. m. kand. A. Šidlausko straipsnis "Dvasiškių pakeitimas pasauliečiais Lietuvos mokyklose," kuris papildė reformacijos ir kontrreformacijos laikų medžiagą.

Pirmasis Lietuvos TSR Ateizmo muziejaus mokslinių straipsnių rinkinys, kuklus įnašas į bendrą mokslinės literatūros, skirtos religijos ir ateizmo istorijos Lietuvoje problemoms nušviesti, leidimo fondą.

ĮVYKIŲ SŪKURYJE

[Tąsa iš 3 pusl.]

prie didelių ir garbingų žygių priklauso gegužės mėnesio pradžioje Varšuvoje įvykęs Taikos Statytojų Pasaulinis Kongresas. Susirinę iš 125 šalių du tūkstančiai atstovų nuo įvairiausių liaudies organizacijų ir politinių grupuočių, paskelbė kreipimąsi, raginantį visą žmoniją į vieningą kovą prieš branduolinio karo grėsmę, už nusiginklavimą ir taiką. Šis Kongreso šūkis pasiekė visus pasaulio kampus ir sutelks plačiausias liaudies mases žygiui už pasaulį be karų!

TALENTO PRIKLAUSOMYBĖ NUO LAIKO

A. LIEPSNONIS

Audringoje jūroje be burių neplauksi. Jos ir pro rūką prakerta kelią į krantą. Ir kiekvienas rašytojas sušvinta burininku, jei jis kūrinyje įžiebta pažangią idėją, jei nupiešia nemažiau žavų reginį, negu vaivorykštė. Tačiau menininko poveikis liaudžiai labai priklauso ir nuo **laiko**. Tai galima paryškinti J. Janoniu. Fašizmo metais jis buvo vienas įtakingiausių poetų darbo masėse ir rašytojuose. Kodėl? Proletaras matė skurdą, matė priespaudą. O dainius lyg brolis visur jį lydėjo. Pasuko darbininkas į barikadas—čia pat Janonis. Atsidūrė kovotojas už gro-tų—Janonis jį guodžia. Dar nuostabiau. Tą jo poezijos ugnį reacionieriai gesino. Bet jo ugnis jokioje audroje neužgeso. Neužgeso!

Lietuva apie S. Nėries posūkį sužinojo iš trijų eilėraščių. Bet nuo tų posmų sušvito Nemuno krašto visa padangė. Iš kur toks poetės didelis poveikis? Iš kur? O kokia tada buvo tikrovė? Štai jau šimtai darbininkų, valstiečių kalėjo už raudoną vėliavą. O autorė ėmė ir ją apdainavo. Engė moterį. S. Nėris priėjo prie jos, tartum ją pakėlė ant rankų: žiūrėk į ateitį, veržkis į ateitį—ir platus pasaulis bus tavo! Taip jai iš visų tuometinių poetų pirmoji pasakė S. Nėris. Todėl ja susižavėjo ir darbo moteris.

1925 m. lankiau Zarasų progimnazijos I klasę. Tėvas angliakasys iš JAV prisiuntė sūnui E. Sinklerio "Pelkes." Jaunuolius šis romanas smarkiai sujaudino. Mane jis sukrėtė vėliau: 1934 m. kalint Panevėžyje. Todėl kaip Sinklerio talentas sujaudino juos? Na iš kaimų, iš miestų bedarbiai bėgo į Braziliją, į Argentiną. Kodėl? Gal ten kaip žvaigždė naktį nukris laimė? O E. Sinkleris pasakė:—Nenukris! Ne! O jei nori užantyje saulę turėti, tai kovok su tais, kurie į tave akmenį meta . . . O dabar tą patį kūrinį Nemuno krašte jaunuoliai "šalčiau" skaito. Nors kūrinio menas tas pats. Nes istorija, revoliucija tas visas bėdas seniai palaidojo . . .

O Cvirkos "Žemė maitintoja"? Ji 1935 m. tiesiog sukrėtė visą Lietuvą. Jo eilutės—žaibas, nušvietęs lankas, šilus, dangų. Labai šį romaną vertino ir kalinami draugai. Todėl užrašiau sąsiuvinyje su ženklu "KSDK": "Einant į revoliuciją reiktų pasiimti Cvirką." 1937 m. ši knyga švystelėjo ir rusiškai. Ja susidomėjo tuomet dar

jaunas, bet garsus poetas M. Bažanas. Šį dainių iš "Izvestijų" išidėmėjau už grotų.

Neseniai iš Kijevo iš jo gavau platų laišką. Jame mini: 1941 m. birželį P. Cvirka jį pakvietė į Kauną. Ir pajuto: Cvirka ne tik jautrų personažą sukūrė, bet toks demokratiškas jis ir gyvenime. Deja, tada Bažaną Kaune ir užtiko karas. Jis pridūrė dėl nūdienos lietuvių literatūros:—ji tokia vešli, kad jos žiedai priklauso ne tik visai tarybinei,—bet ir "pasaulinei literatūrai." Kitame laiške Bažanas priminė: "Vėl Cvirką pamaciau pernai Vilniuje. Bet žvelgiantį iš pačios aukščiausios viršūnės . . ." Pamatė bronzoje.

Ligi karo jau visi kontinentai žinojo I. Erenburgą. Ligi tol buvo daug didelio talento poetų ir prozininkų. Bet visi, kas kovėsi prieš hitlerininkus, kas ugnyje gynė kultūrą, kas gynė pasaulį nuo fašistinio maro,—pajuto—jis savo sėkme griežė pirmuoju smuiku. Pirmuoju! Kodėl? Ne tik todėl, kad kas antrą, trečią dieną apybraižomis taikliai šaudė į priešą. Erenburgas subtiliai atskleidė milijonų kareivių, milijonų motinų, merginų jausmus, troškimus. Jis meistriškai pamokė, kaip sugriauti hitlerininkų kartuves ir kaip žmonijos laimei daugiau pasėti gėlių. Todėl Gebelsas jo žodžio bijojo nemažiau, negu bombų. Nuo jų jis lindo į slėptuvę. O nuo Erenburgo ugninių eilučių nebuvo kur sprukti. Nebuvo! Ir juo nuo karo dūmų smarkiau juodavo dangus, juo garsiau pasaulio tautos klausė: "Ką parašys Erenburgas?" Ką? Nagi: "Hitleris nugarmės į duobę!" Ir jau lengviau buvo kvėpuoti . . . Erenburgas savo apybraižose apdainavo ir sūnus nuo Nemuno.

1934 m., kalint Panevėžyje, rodos, man gro-tos ištirpo, kai skaičiau jo eilutes apie Paryžiaus proletarų demonstraciją. O KSDK pasižavėjau jo dviem romanais. Iš jų pajutau: tarybinis prozininkas kokybiškai naujai atskleidžia meilę. Na meilę be tragedijos. Tai išplaukė iš naujos visuomenės tauraus požiūrio į moterį.

1932 m. rudenį perskaičiau du Jesenino to-mus. Tada nežinojau—jis laikomas genijum. Prisiliečiau prie jo mūzos ir užsidegiau kaip ugnis. Juk jam revoliucija—saulė. Net "Kapitalą" rožėmis apkaišė! Tai kaip čia nesuvirpėsi! Todėl parašiau vieno lanko etiudą: "Jesenino

kūryba." Per Kaškaitį pasiunčiau "Laisvei." Nežinau, ar redakcija gavo . . . Nūnai mieliausiai tas eilutes perspausdinčiau. Nes tai buvo jaunuolio balsas. Kalėjime man Jesenino posmai buvo tuo kūju, kuriuo daugiau grotas.

Ne, vien talento dydžiu nepaveiksi liaudies. Reikia dar pridurti—skaisčią saulę—idėją. Ir dar. Kiek tas kūrėjas yra sukaupęs įtaigių įspūdžių. Be jų—nėra meno. Tai yra—nėra žavios poezijos ar prozos. Jei Gorkis būtų nepažinojęs šimtų proletarų,—tai jo "Motina" ir nežėrėtų švyturiu. Jei parašęs atitrūkęs nuo masių, masės pasakytų: "Akademine knyga."

Lietuvių literatūra patyrė didelį nuostolį, kai A. Guzevičius nespėjo parašyti memuarinių tomų apie politinius kalinius, pogrindininkus,

savo pokalbius su Kapsuku, su 100 rašytojų. Ar tokio žanro veikalui įžiebtį pakaktų Putino talento? Ne, nepakaktų. Nes Putinui—pogrindininkai ir kalinti kovotojai—nežinomi žmonės. O be susilietimo su jais nėra įspūdžių . . .

Taigi, juo rašytojas turi daugiau, įspūdžių atskleisti kūrinyje, juo jis įtakingesnis liaudyje. Net ne literato knyga patraukli, jei jos autorius yra daug matęs, patyręs, pažinojęs daug revoliucionierių. Todėl Lietuvoje turi didelį pasisekimą kovų veteranų raštai. Didelį! O iš kur mano temos? Iš šešių fašistinių kalėjimų, iš 350 Prometėjų, su kuriais kalėjau. Na iš dešimčių lietuvių ir kitų respublikų rašytojų, su kuriais suvedė gyvenimas. Be tų įspūdžių neturėčiau ko pasakoti.

EDUARDAS MIEŽELAITIS

Keistas paukštis

Per naktį klykdavo už lango
Kažkoks nežinomas man paukštis.

1.

Jisai neleido man numirti:
Mane vadino prisikelti
Iš pelenų ir grįžti į
Medinio Trojos arklio vidų,
Nors Troja dar nepaimta . . .

Kare, tiesa, atšipo kardas.
Pavirto jis sidabrinis
Peiliu ir tinka riekti tortui—
Į kremą sminga, nuo raumens
Atšoka tarsi nuo akmens,
Nors Troja dar nepaimta . . .

Širdis, deja, pabūgo savo
Pačios šešėlio—slenka jis
Kardiogramos takučiu
Į hipto tipo mėlynbarzdžio
Infarkto stiliaus meilės guolį.
O Troja dar nepaimta . . .

2.

Tvankus man mumijų tvaiku
Pašvinkęs, amžių supresuotas
Cheopso piramidės oras.
Nustūmtau aš ranka nakties
Akytą uždangą. Įskilo
Dangaus ašotis—tvieskė žaibo
Zigzagas. Ir nušvito visas

Žvaigždžių lietaus vyne išmirkęs
Semiramidės girtas sodas.
Ore pakvipo girtas tarsi
Poetas beržas. O jame
Gedėjo pelenų spalvos
Kažkoks nežinomas man paukštis.

3.

Per didelis man sodo aukštis!
Galiu tik pūvančias beržų šaknis
Ranka pasiekti. O viršūnės,
Kuri man auksu tviska tarsi
Semiramidės karūna
Ir kurioje šis pelenų
Spalvos nežinomas man paukštis
Sparnus galanda, nepasieksiu.
Bet iš dangaus ateina paukščio
Pajuodęs kaip lavonas balsas:
Jisai neleidžia man numirti,
Bet ir gyventi man neleidžia.
Įsako keltis, nes dar Troja
Nepaimta,—balsu kartoja.

Įsikibau aš rankomis tvirtai į
Semiramidės sodo medžių
Trapias šaknis. Iki viršūnės,
Kur pelenų spalvos kažkoks
Nežinomas likimo paukštis
Iš žaibo traškančių zigzagų
Susuko lizdą, dar toli,
Bet aš skubu keliu į Troją . . .

*

. . . O paukštis, pamačiau iš ryto,
Sutvisko auksu ir nuskrido.
Sakau—gal mano feniksas?

APYBRAIŽA

MUZIEJAUS DIREKTORIUS

BRONIUS JAUNIŠKIS

Šiais metais gruodžio mėnesį Stasiui MARKONIUI sueitų septyniosdešimt penkeri metai. 1929 m. baigęs Kauno Vytauto Didžiojo universitete filosofijos-teologijos fakultetą, aštuonerius metus kunigavo Žagarės ir Šėtos parapijose. Metęs kunigystę, parašė autobiografinę knygą "Didžioji iliuzija," ateistines knygas "Sakramentai," "Netiesą sakote, kunige." 1961 m. Vilniuje įkūrė LTSR Ateizmo muziejų. Kaip buvo organizuojamas šis darbas, spausdiname B. Jauniškio apybraižą.

Stasys Markonis nenorėjo užsidėti sau neįprasto vargo ant pečių Nebejaunystė! Tačiau Kultūros ministerija tinkamesnio direktoriaus Ateizmo muziejui nesurado. Ruošiant ekspoziciją, reikėjo gerai žinoti viso pasaulio ateistų veiklą ir viso pasaulio religijas.

Pradėjus darbą, reikėjo kaupti eksponatus. Nebuvo aišku ką rinkti, kas bus reikalinga? . . . Pradėjo nuo mokslinės bibliotekos kūrimo, bet iki šiol nei ateistinė, nei religinė literatūra nebuvo kaupiama. Po respubliką išsiuntinėjo raštus, kviečiančius rinkti ateistines ir religines knygas, kulto reikmenis, medžiagą apie laisvamanių darbą ir bažnyčios veiklą.

Netrukus į kabinetą, kur dirbo muziejininkai, pasibeldė moksleivė.

— Ką, vaikelis, pasakysi?—paklausė Markonis, kiek nustebes.

— Keliamės į naują butą Žirmūnuos. Tai senajame bufete radome maldaknygę "Aukso altorius," ir Marijos statulėlę radom. Buvo senelės. Mokytoja patarė, kad muziejun perduočiau. Tai ir atnešiau.

— Pirmieji eksponatai,—apsidžiaugė Markonis, vartydamas maldaknygę.—Šitiek metų jai, ir dar gerai išsilaikiusi. Ačiū tau, mergyte. Bet kur aš savo šventenybes padėjau?—susimąstė direktorius ir apžvelgė bendradarbius, tarsi laukdamas iš jų atsakymo.—Nepagalvojau tada, kad galės prisireikti muziejui. Vieną sutaną seseriai padovanojau, o iš antros—sau kostiumą pasisiuvau. Religinės knygos kažkur per rankas nuėjo, kitos "šventenybės" pasimetė. Ką gi,

gausime iš kitur . . . Bet gaila ir savųjų . . . Kaltas, neišsaugojau.

Netrukus iš Kazanės antireliginio muziejaus gavo pasiūlymą keisti eksponatais. Jie gali prisiūsti šamano apeiginius drabužius. Drabužiai esą iš elnio kailių, papuošti įvairiomis raštuotomis juostelėmis, nusagstyti bruzgulėliais ir varpeliais. Šitokiais rūbais apsilvilkęs šamanas, atlikdamas apeiginius veiksmus, stengiasi "paveikti antgamtinį pasaulį" ir tikintiesiems įrodyti savo galią. Galėtų prisiūsti ir būgnelius, vartojamus prie apeigų.

— Šičia, tai bent eksponatai!—nudžiugo Markonis.—Pirmykštės, pačios seniausios religijos dvasininko apranga. O ar jūs žinote, kad su pasenusiomis religinėmis pažiūromis katalikybėje yra išlikęs šamaniškas drabužis—sutana. Visose religinėse apeigose drabužiai išraiškingi. Kodėl, sakysime, per mišias kunigas apsivelka alba, arnotu, ant pečių užsideda stulą, o ant rankos—manipulį? Kad apeigas teatralizuotų. Tai ką vertingo kazaniečiams nusiūsimė?

Markonis žvilgterėjo į bendradarbius.

— Sutaną nusiūskime. Apsidžiaugs. Ir ką priedo? . . . Gavome keletą "Amžinas pragaras" knygų. 1879 metais išleistos. Vieną jiems priedo. Štai, štai, ką rašo 44 puslapyje: "Pekla yra tyroniškų kančių vieta viduje žemės, ankšta ir visada deganti." O velniai tokie baisūs, kad šv. Kotryna, juos pamačiusi ". . . gatava buvo basomis kojomis po žarijas vaikščioti." Tegul palygina musulmonų ar šamanizmo dvasių panašumą. Ne viena religija be gerųjų ir blogųjų dvasių neišsiverčia. Rašykite raštą.

Iš Bakų muziejaus keitimusi gavo musulmonų rožančių, mulų nešiojamas kepurėles—čalmas, jų apeiginius chalatus—čačvanus, o iš Leningrado prisiuntė popų sutanas—rietas, dėvimas apeigose kepurėles—skufijas ir mitras. Eksponatų pamažu daugėjo ir daugėjo.

Ekspedicijos metu Žemaitijoje viena moterėlė padovanojo liaudies ornamentais išgrūžintus traškulius. Markonis prisiminė, kai, būdamas vaikas, sukdamas tokį traškulį, vaikščiojo po gimtąjį Slabados kaimą netoli Ukmergės ir kvietė tikinčiuosius į gegužines pamaldas. Pas

kaimynus kamaroje, pasistatę ant gėlėmis išpuošto paaukštinimo Marijos statulėlę, tokią, kokią atnešė mergaitė, dievo motinos garbei giesmes giedodavo. Dabar Markoniui atrodė net keista, kad karštai tikėta tuo, kuo netiki ne tik protestantai, bet negarbino ir pirmieji krikščionys. Marijos kultas, kad moterys turėtų prie ko melstis, įvestas po krikščionybės įsigalėjimo trečiame bažnyčios susirinkime 431 metais Efeze. O po to Mariją, nors ir mitinę asmenybę, išaukštino daugiau negu jos sūnų Jėzų Kristų ir dievą tėvą, pasaulio sutvėrėją.

Važinėdamas po žemaičių kraštą, tuo pačiu laiku, Markonis užsuko ir į Žagarę. Čia jis kunigaudamas naujojoje bažnyčioje ėjo vikaro pareigas. Labai mėgo Švėtės upelės pakrantes. Žvelgaičio piliakalni, kur dažnai vaikštinėdavo, o grįždamas iš užmiesčio, užsukdavo pas vieną ar kitą rabiną į sinagogas, kurių buvo net septynios, pakviesdavo pastorius į kirchę, ar popas į cerkvę. Kalbų netrūkdavo su visų religijų dvasininkais. Dažniausiai lankydavosi senojoje bažnyčioje, kuri Lietuvoje viena iš seniausių, suplūkta iš šiaudų ir molio mišinio. Bažnyčios gale, po didžiuoju altoriumi, kriptoje, į kurią buvo galima įeiti iš šventoriaus pusės, dailiame stiklo ir metalo sarkofage pašarvota Žagarės kunigaikščio Umestauskos duktė Barbora, gyvenusi 1708-1728 metais. Umestauskas, esą, buvęs garsiojo Pilėnų kunigaikščio Margerio, kuris su savo kariais besigindamas nuo kryžiuočių 1336 metais ant laužo susidegino, ainiai. Barborai šita giminytė teikė istorinę aureolę, ir kunigaikštystę Žemaitijos tikintieji garbino, kaip šventąją, nors Vatikano ir nepripažintą. Kunigai visokiais būdais garsino, kad Barboros kūnas negenda, dėl to net galvos plaukai auga. To neneigė ir žymus švietėjas bei rašytojas kanauninkas Juozas Tumas—Vaižgantas aprašydamas Barborą savo knygoje "Beletristai." Jis rašė: "Pirmiausia minavotina garsioji visoje Pakuršėje Žagarės Barbora, kurios kūnas tebesąs nepagedęs. Per du šimtus metų (. . .) prie jos kūno eidavo maldininkai paspirties. Tebėra daug žmonių, kurie gali aiškiai patvirtinti jog neveltui šauktasi palaimintosios užtarymo."

Barboros "malones," siunčiamas maldininkams, rėmė ir vyskupas Motiejus Valančius.

Aukštosios dvasininkijos paremdami, Senžagarės kunigai ėmėsi prekybos. Įvedę knygą "Liber aureus"—"Aukso knygą" pradėjo įrašinėti "stebuklingus" išgyjimus, o, kad "stebuklų"

gausėtų, ėmėsi pardavinėti Barboros relikvijas. Kartą metuose šventąją "apkirpę" ir perrenge, sukntes sukaprę į nedideles skiautes, visa tai, kaip didžiausias brangenybes pardavinėjo. Plaukai, esą, gydė nuo reumato ir sąnarių uždegimo, o sukntės gabalėliai nuo kitų ligų. Maldininkai prie Barboros sarkofago keliais eidavo du kilometrus, kad galėtų išmelsti geidžiamų malonių.

Markonis norėjo sužinoti, ar dar ir dabar tebegarbinama Barbora? Sutikti, anksčiau buvę pažįstami žmonės, lyg apgailėstaudami, pasakoję

— Argi kas stebuklais tiki? Ir Barborytę visi pamiršo! Ir bažnyčia jau nebeveikia. Ir kunigai išvažinėjo.

— Paimkite Barborytę į muziejų,—kai kurie siūlė.

"Reikėtų pirmiausiai ištirti,"—pagalvojo direktorius Markonis.

Grįžęs į Vilnių, paskambino teismo ekspertui, gydytojui Juozui Markuliui.

— Važiuojame į Žagarę Barborytę...

— Ar kas suabejojo jos šventumu?—pajuokavo Markulis.

— Religinų žmonių nebeliko ir stebuklų nebebūna!

Ir jie atvažiavo. Pradžioje apžiūrėjo kitų religijų pastatus, paskui—senąją bažnyčią. Laitais nusileido į pusrūsi. Uždegė aukštose žvakidėse stovinčias žvakes. Blausioje šviesoje apžiūrėjo sarkofagą. Jis padarytas iš stiklo ir metalo, pastatytas ant paaushtinimo. Markulis, atrišęs sarkofagą juosusius kaspinus, atidarė jo antvožą, nudengė baltą drobulę. Pasirodė mumija, aprengta keleta iš JAV gautų neilono suknelių. Kojos apautos balerinos batukais, iš pirmo žvilgsnio atrodė, kad Barbora pasiruošusi šokiui.

Markulis atidžiai ištyrė mumiją. Galva nesilaukė, keli kaklo slanksteliai buvo pažeisti, kai kurios raumenų vietos, išdžiūvusios ir sukepusios, pelių išgraužtos.

— O kur plaukai?—susidomėjo Markonis.—Kur augantieji plaukai?

— Nutrupėję. Matyt, perrenginėdami nepasaugojo ir sutrukinėję nubyrėjo. Perdžiūvę plaukai trapūs.

— Tai argi jie neaugo? . . .

— Žinoma. Argi pats tikėjai, kad kunigai teisybę skelbia?! Vilniuje po švento Jono ir Dominikonų bažnyčiomis daugybė mumijų ir didelė dalis jų daug geriau išsilaikiusios. Daug

kur po bažnyčiomis rūsiuose panašių mumijų galima rasti. Sausa, vienodas oras, žema temperatūra: palaikai sudžiūsta ir jokio čia stebuklo, kaip ir su Egipto ar kitų kraštų mumijomis.

— Kunigaudamas čia, kartais aš nuoširdžiai pritardavau Barboros šventumui. Kaip visgi religija apakina žmogų ir sukausto jo protą.

— Žiūrėk, kokia aukoms skrynčia Barboros kojūgalyje stovi. Šventųjų kultas net tik fanatizmą didino—didžiausią kraitį bažnyčiai kraudavo. Todėl šventuosius ne tik iš užsienio importuodavo, bet ir savus gamindavo. Prekyba. Taigi.

Visa tai aprašė ir nufotografavę, dokumentus apie Žagarės šventosios palaikus perdavė Ateizmo muziejui.

Ruošiant ekspoziciją, nuolat talkininkavo skaitlinga mokslinė taryba. Dažnai čia posėdžiuose, o ir ekspozicijos salėje buvo galima sutikti profesorių—botaniką Joną Dagį, astronomą Paulių Slavėną, liaudies švenčių tyrinėtoją Petrą Pečiūrą, ateizmo specialistus, Joną Ragauską, Juozą Barzdaitį. Aptarinėdavo, diskutuodavo, o kartais net ir karštai ginčydavosi. Tačiau paskutinį žodį visada tardavo direktorius Markonis.

Po įtempto ir ilgo darbo, 1966 metais, muziejus buvo atidarytas. Ekspozicijos pradžioje lankytojai apžiūrėdavo lyg stiklo siena didžiulį maketą, kuris, padalintas atskirais skyriais, nušvietė gyvūnijos pasaulį, iš kurio išsivystė ir susiformavo žmogus. Ilgeliau sustodavo prie Visatą vaizduojančių brėžinių. Daug kas domėjosi seniausių egiptiečių, indų, babiloniečių religijų aprašymais, apeiginių reikmenų ir apeigų atlikimo nuotraukomis. Nebuvo abejingi lankytojai ir krikščionybei pavaizduoti paveikslams, dokumentams, apeiginiams drabužiams, bažnytiniais indams. Apžiūrinėjo buržuaziniams laikais leistas ateistines knygas, laikraščius, žurnalus ir dokumentus, kurie rodė, kokia buvo sunki kova dėl žmogaus mokslinės, materialistinės pasaulėžiūros.

Tačiau ilgiausiai sustodavo prie centre pastatyto spalvingo vitražo. Jame pavaizduotas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoras, pirmasis žinomas ateistas Kazimieras Liščinskis. Bažnytinis teismas pasmerkia jį sudeginti ant laužo. Jo knygoje daugkartinis įrašas „Ergo non est Deus”—“Vadinasi, Dievo nėra,” vitraže švietė tarsi švyturys, akcentuodamas visą ekspoziciją.

Muziejaus durys nuo lankytojų beveik neuži-

darė. Ėjo ateistai, ėjo ir tikintieji. Fanatikai niršo. Rašinėjo laiškus:

“Jūs, direktoriau Markoni, esate tryliktasis apaštalas paruošęs Ateizmo muziejų. Jūs, kaip Judas Iskarijotas už 30 sidabrinų grašių parduotė Kristaus mokslą ir jo bažnyčią. Ar dabar nurimo jūsų išdavikiška širdis?!”

“Nepamirškite Tamsta, kad ir Dievas ne visada gailestingas.”

Skaitinėdamas be parašų laiškus, Markonis šypsodavosi, o kartais vienas sau pagalvodavo: kodėl tikintieji niršta? Tai nekrikščioniška. Evangelija moko: “Jeigu kas tave užgautų per dešinių skruostą, atsuk jam kairį” (Mato 5, 40). Argi šitą pamokymą jau pamiršo? . .

Vieną rytą kieme prie muziejaus Markonis pastebėjo pridaužyta stiklą. O prie kabineto laukė jo sargas.

— Direktoriau, grąso, kad užmuš. Langus išdaužė.

— Ką tu? Ką tu? Atleisk, viešpatie, jie nežino ką daro?! Visai atitolo nuo tikėjimo. “Mylėk savo artimą, kaip pat save”! Bažnyčia moko.

— Šitokia meilė, kai nežinai kur sprukti nuo akmenų. Nedirbsiu daugiau. Nebegaliu.

— Man vyras, piemenų išsigando! . .

— Taigi, kad ne piemenys, bet bobos. O jos ir už patį velnią baisesnės. Nebegaliu. Apkarto man duona.

Kai iš kabineto išėjo sargas, Markonis ant durų iškabino raštelį: “Netrukdykit, rašau.” Ir netrukus spaudoje pasirodė straipsnis: “Klerikalizmas ir tolerancija.” Jame rašė:

“Kai aš 1937 m. mečiau kunigavęs, nes nenorėjau apgauti savęs ir kitų, tai arkivyskupas Skvireckas atsisveikinant pabrėžė: “Būk mums lojalus.” O štai Liduokių parapijos klebonas Burneika 1941 m. parapijiečiams pašelbė, kad, jei kas komunistą nužudys, gali per išpažintį nesisakyti, nes jis iš anksto tą nuodėmę atleidžia.”

Netrukus liovėsi sargas apmėtę akmenimis.

Bet tuo metu iš požeminės ekspozicijos dingo eksponatas metalinė kriaušė. Inkvizicijos laikais, bažnytiniam teismui tardant, neprisipažinus pateiktų kaltinimų, kriaušę įstatydavo į eretiko burną. Per jos piltuvėlį į tardomojo gerkle liepdavo verdantį vandenį arba išlydytą vašką bei alavą.

— Nesijaudink,—Markonis ramino darbuotoją.—Tai rodo, kad tikintieji išsigando bažnyčios darbų. Jie gali iš požemio išnešti ir bado kaukę, ir reples, naudotas traukiant rankų ir kojų

nagus. Bet atgailos kėdės neįveiks išnešti. Ji charakterizuos inkvizicijos primestas žmonių kančias.

O Atsiliepiimų knygoje atsirasdavo vis nauji, sunkaus darbą teigiamai įvertinantys:

“Man ekspozicija padėjo persvarstyti dvasines vertybes, praplėsti istorines žinias, plačiau susipažinti su religija ir jos skleidžiamais mitais. Ačiū.”

“Suvokti religijos esmę, jos socialinį vaidmenį, susipažinti su religijų istorijos raida man padėjo sumaniai paruošta ekspozicija. Nuoširdžiai dėkojame.”

— Aš sakiau, kad mes kuriame mokslo šventovę,—džiaugdamosis sakė Markonis savo bendradarbiams.—Mūsų ilgametis darbas įgavo prasmę. Mūsų muziejų belankydami žmonės, ar jie tikintieji, ar ne, mąsto, galvoja. Čia ir yra mūsų darbo laimėjimas.

Labiausiai Markonį sujaudino, kai į jo kabinetą įėjo ekskunigas, tai tas, kuris pas jį lankydavosi Telšiuose. Pasisveikinęs, įdavė šventąjį raštą, sakydamas:

— Savąjį praradai, tebus ekspozicijoje manasis.

— Kaip suprasti?—susidomėjo direktorius Markonis.

— Jau geriau šėtoną garbinti, nei Kristų. Niekaip negalėjau save įtikinti, kad Kristus—didinga, visagalinti, sektina asmenybė.

— Kaip tai? . .

— Paskaitykime šventąjį raštą. Štai evengelistas Matas 27 pastraipoje apie Kristų šitaip rašo: “Ir išvilkę jį iš drabužių, jie jį apsiautė raudona skraiste, nupynę iš erškėčių vainiką, jie dėjo jam ant galvos ir davė jam nendrę į dešinę ranką. Ir atsiklaupdami ties juo, jie tyčiojosi iš jo.” Ar leistūsi elgeta šitaip pajuokiamas?! Tas, kuris neįkvepia žmonėms, kad jį gerbtų ir leidžia iš savęs tyčiotis, plakti, purvais apdrabstyti, net nukryžiuoti, ar jį verta garbinti? Žmogus už Kristų susilaukia didesnės pagarbos. Kas išžvalgė Visatą? Žmogus! Kas išnagrino Žemės gelmes? Žmogus! Kas sujungė gamtos elementus ir iš jų gavo naujus, kurių gamtoje nebuvo ir nėra? Žmogus! Žmogus pralenkė dievą, ir tik jis vertas didžiausios pagarbos. Ilgokai aš svarsčiau ir nusivilkau “šventąjį” rūbą, kaip ir kiti jaunieji kunigai Raudeliūnas, Žilinskas, Pagareckas.

— Sveikinu, brole, —Markonis paspaudė bičiuliui ranką.—O Šventąjį raštą pasilaikyk. Prie muziejaus organizuojame lektorių—ateistus,

subursime visus ekskunigus, buvusius vienuolius į klubą, manau neatsisakysi dalyvauti. Papasakosi atsiminimus, į Šventąjį raštą pažvelgsi ateisto akimis, pravers. Padėsime religingiems žmonėms, kad jie, užuot guodęsi tuščiomis dangaus siekimo viltimis, pamiltų Žmogų—kūrėją, nes jis pats—žmogus yra dievas, ir jo darbai yra jo amžinybė.

TYLA

*Jau artėja tyla, jau iš tolo
girdžiu jos žingsnius — jai
nėra spynų, jai nėra durų. Ji
įeina pro mano odą kaip į
savo namus. Ką labiausiai
slepia — viską suranda (veltui
pastumi į kertę, kad užmirštum —
ji eina lyg žinodama). Paliečia,
kur skaudžiausia, ant žaizdos
paberia druskos. Niekada nežinau,
ko iš jos laukti. Kažkur už pečių
trumpai susijuokia. Paskui
paima už rankos ir nusiveda
pas tuos, kurie išėjo. Girdi
žodžius, kuriuos norėjai išgirsti.
Sakai žodžius, kuriuos norėjai
pasakyti (paskui taip nelengva
grįžti vienai į šitą kambarį).
O tyla stovi nuošaly ir laukia.
Kai ji pragysta paukščiu ar
fleita, per dangų nurieda
drėgna žvaigždė. Amžinybės
skonis ant lūpų. Magnetiškam
laiko delne.*

VASARA

*Tarp dviejų širdies dūžių
nesulaikomai aidai laikas
tarp dviejų teptuko brūkšnių
neaprepiama erdvė
pulsuoja vasara
pilna aistros ir karščio
drobėse drobėse drobėse
akimirkos nuojautos vizijos
mėlynos (skaudžiai) žalios raudonos
žemės ir sapno spalvos
pulsuoja vasara
o ten ant muziejaus sienos
„vasara“
atsisveikinimas
gedulingas šešėlis ant purpuro*

Bet gruodžio rytas

Janina Degutyte

ŠIS TAS APIE AMERIKOS LIETUVIŲ KNYGAS IR TEATRĄ

A. AUKŠTAITIS

Vilniuje pasirodęs "Lietuvos istorijos metraš-
tis" 1975 metais recenzuoja Jungtinėse Ameri-
kos Valstijose išleistas knygas—A. Kučo ir P.
Pauliukonio parengtą "Amerikos lietuvių istori-
ją" (Bostonas, 1971 m.) ir P. Čepėno—"Lietuvos
universitetas 1579-1803-1922" Chicaga, 1972).

Apie "Amerikos lietuvių istoriją" jau buvo
rašyta "Šviesos" žurnale (1974, Nr. 3). Metraš-
tyje paskelbtoje recenzijoje istorijos mokslų
daktaras J. Aničas pažymi, kad "svarbiausi
autorių "instrumentai" išeivijos istorijai nagri-
nėti yra subjektyvios sociologijos metodas ir
klerikalinė ideologija." Kaip tik šitai ir neleido
knygos autoriams "surasšti ir išnagrinėti esmi-
nių lietuvių emigracijos procesų, tam tikrų jos
raidos dėsnų."

"Amerikos lietuvių istorijos" autorių klerika-
linės pozicijos—nurodoma recenzijoje,—nulėmė
knygos turinį ir faktų parinkimą. "Knygą—pa-
brėžia J. Aničas,—geriau tiktų pavadinti katali-
kiškosios srovės emigracijoje istorija. Jos auto-
riai svarbiausią dėmesį skyrė klerikalinių insti-
tucijų veiklai.

Ypač akivaizdžiai klerikalinės antikomunisti-
nės autorių pozicijos—rašo J. Aničas,—atsklei-
džia liečiant pažangiųjų lietuvių išeivijos judėji-
mą. Knygos autoriai visų pirma ignoruoja žymių
to judėjimo veikėjų A. Bimbos, A. Petrikos, R.
Mizaros, L. Prūseikos ir kitų veikalus.

Antra, jie iš esmės nutyli tokių pažangiųjų
išeivijos organizacijų veiklą, kaip Lietuvių Lite-
ratūros Draugija (LLD), Lietuvių meno sąjunga,
Lietuvių darbininkų susivienijimas ir kt., be
kurių, kaip pastebi J. Aničas—"neįmanoma
parašyti lietuvių išeivijos istorijos." Trečia, tais
atvejais, kai knygoje paliečiami kai kurie pažan-
giojo judėjimo momentai, jos autoriai neapsiei-
na be grubių klastočių ir šmeižto.

Politinė idėjinė autorių pozicija itin ryški
aprašinėjant įvairias "vadavimo" bizniu užsimi-
nėjančias buržuazines bei klerikalines organiza-
cijas. Čia, kaip pabrėžia recenzija "autoriai
praranda bet kokią saiką"... Iš istorikų jie
tampa paprastais politikieriais. Ypač tai matyti
vaizduojant tokias institucijas, kaip Amerikos
lietuvių taryba (ELTA), ir kt. "Istorijos" auto-

riai liaupsina šias organizacijas, išpūstai kelda-
mi jų reikšmę, kuri neatitinka tikrovės.

Apibendrinamas pastabas dėl "Amerikos lie-
tuvių istorijos" veikalo, A. Aničas rašo, jog jį
"geriausiu atveju galima vertinti kaip tam tikrą
informacijos ir faktų šaltinį."

"Lietuvos istorijos metraštyje" idėta taip pat
Č. Mančinsko recenzija apie Chicagoje išleista
P. Čepėno redaguotą knygą "Lietuvos universi-
tetas 1579-1803-1922." Recenzijos didžiausiu jo
trūkumu laiko panaudotų šaltinių ribotumą bei
vienpusiškumą.

Šitai itin ryškiai matyti knygos antroje dalyje
"Lietuvos universitetų veikla 1922-1944."

Konkrečiais faktais ir pavyzdžiais recenzijoje
parodomas šios knygos dalies autorių tenden-
cingumas, kai jie iškreiptai vaizduoja Kauno
universiteto įkūrimą ir jo veiklą. Kauno univer-
siteto 1922-1940 metų veikla—pažymima recen-
zijos pabaigoje,—atsispindi ne mokslškai ob-
jektyviai, o "buržuaziniame klerikaliniame veid-
rodyje."

Kažin ar tenka plačiau rašyti apie tai, kokią
ypatingą reikšmę Amerikos lietuviams yra tu-
rėjęs lietuviškas mėgėjų teatras. Greta laikraš-
čio ir knygos, jis atliko didelį vaidmenį keliant
tos šalies lietuvių sąmonę ir kultūrą, vystant
meninius išeivių sugebėjimus. Todėl įvairiškai
svarbu, kur ir kada mezgėsi pirmieji šio teatro
sumanymai, kokie buvo jo pirmieji žingsniai.

Bene pirmąją viešą žinią apie Amerikos lie-
tuvių sumanymą steigti "lietuvišką teatrą" aptin-
kame "Unijos" laikraštyje 1885 metais. To
laikraščio korespondencijoje (1885, Nr. 13, ba-
landžio 18 d.) iš Lietuvos (Žagarės) A. B. rašo,
kad Lietuvoje džiaugiasi New Yorko lietuvių
užsimojimais, jų tarpe įkurti ir lietuvišką teat-
rą.

Jo iniciatorius J. Šliupas ėmėsi parūpinti
veikalą šiam teatrui: jis parašė, tiksliau, sulie-
tuvino vokiečių rašytojo ir publicisto Karlo
Gutckovo (1811-1878 m.) dramą "Patokulis."

Šio dramos kūrinio ruošimas gana užtrūko, ir
tik į 1886 metų pabaigą, lapkričio mėn., kaip
rašė "Lietuviškasis balsas" (1886, p. 165), New
Yorkę "susirinkę lietuvininkai ir lietuvininkės

perskaitė istorišką dramą "Patokulis" ir pasidalino roles." Laikraščio redakcija ten pat pranešė, jog "mes, Naujorke, po Naujamečio siekiamėsi pirmą sykį įrengti lietuvišką teatrą, ant scenos statysime patriotišką dramą "Patokulis."

Bet su minėto veikalo pastatymu reikalai ėjo sunkiai. Iš pradžių "teatro" žadėtas parodyti 1887 m. prieš Užgavėnes, paskui "pirma lietuviška teatriška paroda Naujorke atidėta ant 15 dienos vasario 1887 mete" ("Lietuviškasis balsas," 1886, p. 175). Netrukus spektaklis vėl nukeliamas kuriam laikui, taip ir nepasirodęs scenoje: ruoštas pirmasis "lietuviškas teatras" New Yorke 1887 m. neįvyko.

Įvairios šito nepasisekimo priežastys. Pasirinktas statyti kūrinys buvo per sunkus vaidinti. "Patokulis"—palyginti sudėtinga istorinė tragedija su daugeliu veikėjų ir scenų; jos veiksmas vyksta XVIII a. pradžioje, vertimo kalba gana griozdiška. Nepatyrę vaidintojai ir režisierius nepajėgė įveikti iškilusių sunkumų.

Ruošiant statyti minėtą veikalą, New Yorke lietuviuose 1887 metų pradžioje gimsta sumanymas įkurti draugiją "užsiimančią dainavimu, muzika ir teatriškomis parodomis." Šios draugijos projektą pasiūlė niujorkietis V. Šelaitis. Nėra žinių, kad tokia draugija, galėjusi padėti mėgėjiškam teatrui, būtų tada susikūrusi.

Bet nežiūrint, kad šie lietuvių mėgėjų teatro ir draugijos sumanymai nepasisekė, jie svarbūs ir minėtini kaip pirmieji. Gali būti, kad niujorkiečių sumanymai paragino ir kitų Amerikos vietų lietuvius sukursti.

Antai, 1888 metų pabaigoje Mahanoy City, Pa., ėjęs "Saulės" laikraštis per kelis numerius dėjo skelbimus apie 1888 m. lapkričio 29 d. įvyksiantį "pirmąjį didelį lietuvišką balių ir teatrą." Jį organizavo šv. Juozapo draugija, "Saulės" leidėjo ir redaktorius D. T. Bačkauskio (1846-1909) iniciatyva.

Atsiliepdamas apie šį balių "Saulės" laikraštis nurodė, kad jame buvo "ir šmotelis teatro." Kiek galima suvokti iš painaus aprašymo, ten vaidintos scenos iš pagarsėjusių pasakojimų apie "didelį raganių" Tvardauską ir jo pačią "su kuria, anot aprašymo, nė velnias nenorėjo (. . .) gyventi" ("Saulė," 1888, Nr. 19, gruodžio 6 d.) Šis Mahanoy City "teatro šmotelis," žinoma, nebuvo išbaigtas ar vientisas spektaklis, ir jį netikslinga laikyti pirmuoju lietuvišku pastatymu Amerikoje. Tai tik atskiri suvaidinti fragmentai ar scenos.

Tikrąją pradžią Amerikos lietuvių mėgėjų

teatrui davė Plymoutho lietuviai: 1889 m. gruodžio 31 d. jie pastatė originalią Antano Turskio komediją "Be sumnenės arba kaip ant svieto einas." Yra žinių, kad A. Turksis nuo 1884 metų gyveno New Yorke, ir, galimas daiktas, kad 1888 m. pakviestas redaguoti Plymoutho, "Vienybės" laikraščio, mėgėjų teatro idėją bus ten jau atsivežęs. Kaip bebūtų, jo iniciatyva ir rūpesčiu į 1889 m. pabaigą Plymoutho įkuriama pirmoji lietuviška teatro draugija, kuri ir pastatė pirmąjį lietuvišką spektaklį Amerikoje.

VIKTORAS VALAITIS

Pergalės daina

*Sudatnuoti aš dainą norėčiau,
Kad joj skausmo nebūtų gaidų;
Kad joj pergalės džiaugsmas skambėtų,
Kaip kad dalgės bernų šienpiovių.*

*Tegul tėviškė mūsų išgirsta
Apie kovą narsiųjų sūnų,
Tegul vargą ir kančias užmiršta —
Laisvę skiname jai su kardu.*

*Tegul motina, sesė nušluosto
Sūrią ašarą, skausmą akių,
Tegul šypsena veidą išpuošia,
Greitai džiaugsimės laisve kartu.*

*Dainą šią lai dainuoja mūs broliai,
Partizanai slaptingų miškų.
Tenuskrenda jinai ir į tolį,
Už Atlanto šaltųjų bangų.*

*Kas lietuvis, kas tėviškę myli,
Kam brangl mūs sena praeitis,
Te galutiniam smūgiui sukyla!
Stipriau smūgius — ir priešas jau kris.*

TARYBŲ LIETUVOS ŽEMDIRBIAI ATSIDĖJĘ SIEKIA MOKSLO

A. GUČIŪNIETIS

Niekam pasaulyje aš nepavyzdžiu nei šlovės garso, nei turtų didžiū, ir viskas, kas tik žmonei taip miela, man tai lyg žiedų nuvytę lapai. Vieno tik daikto labai man gailla: kodėl nemoku aš rašyti? . . .

Tokiais jautriais dainos posmais liaudies poetas apdainavo senovės beraščio žmogelio liūdną ir sunkią dalią, jo troškimą mokslo . . .

Seniau darbininkų ir mažžemių valstiečių vaikai, dėl neturto, negalėjo mokytis, jie buvo pasmerkti likti beraščiais, nuo pat vaikystės veik veltui dirbti dvarininkams ir kitiems turtingiesiems.

Lietuvos tarybinis jaunimas kasmet vis daugiau siekia mokslo.

Dabar Tarybų Lietuvoje mokosi apie milijonas žmonių. Tai yra kas trečias gyventojas. Štai, š. m. vasario 1 d. į Lietuvos Darbo Raudonosios Vėliavos ordino žemės ūkio akademijos neakivaizdinio mokymo skyrių įstojo 550 dirbančiųjų žemdirbių.

Jie pasirinko šešias specialybes: agronomiją—175, žemės ūkio ekonomiką—150, žemės ūkio mechanizaciją—125, hidromelioraciją—50, miškų ūkio ir elektrifikacijos po 25.

Seniau jie nebūtų galėję mokytis aukštojoje mokykloje, nes dirbantiems žemdirbiams mokslas buvo neprieinamas, o neakivaizdinio mokymo mokyklų Lietuvoje tada visai nebuvo. Akademijos neakivaizdinio mokymo skyriuje dabar mokosi iš viso 3907 dirbantieji žemdirbiai.

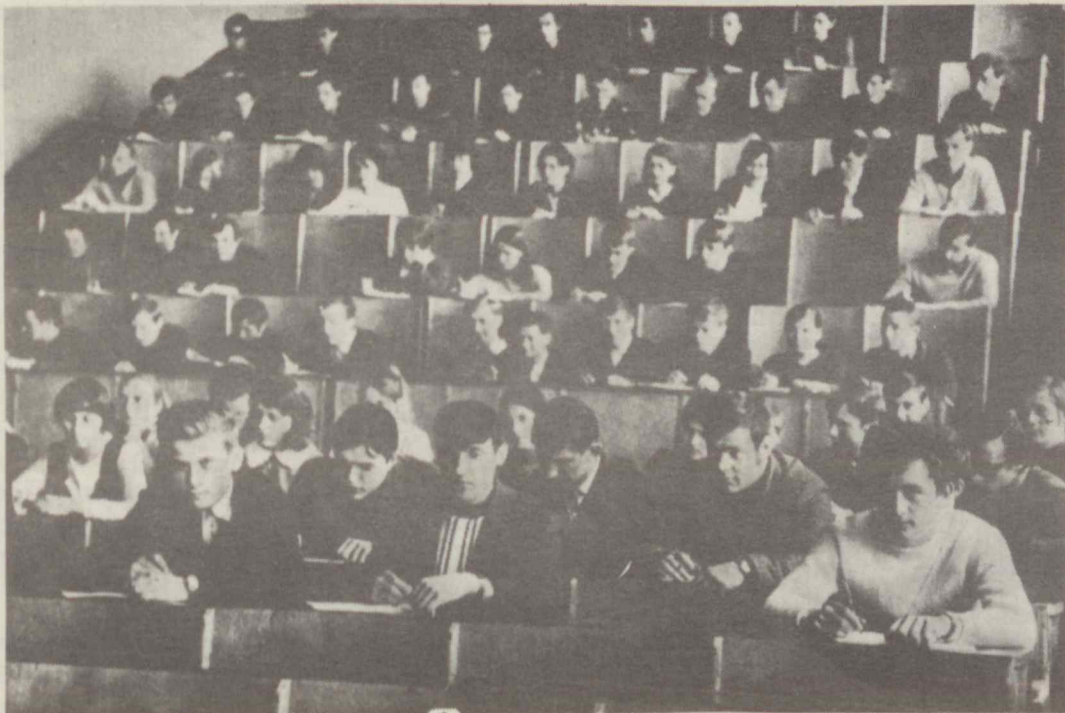
Dieninio mokymo 6 fakultetuose mokosi 3230 nedirbančių (stacionaro) studentų, kurie gauna valstybines arba kolūkines stipendijas, labai pigius kambarius bendrabučiuose ir nemokamą mokslą.

Šioje aukštojoje mokykloje dabar mokosi iš viso 7137 studentai.

Tai gražus pulkas būsimų kvalifikuotų žemės ūkio specialistų.

Pokariniais tarybiniais metais šią žemės ūkio akademiją baigė iš viso 12.220 asmenų.

Buržuaziniiais laikais šioje aukštojoje mokyk-

L. Ž. Ū. Akademijos studentai. Pirmoji paskaita.

Iš L. Ž. Ū. Akademijos
liaudies šokių ansam-
blio. Suk, suk ratelį . . .

loje 1932 m. mokėsi tik 264 studentai, o ją baigė nuo 1924 m. iki 1940 m. tik 400 asmenų.

Cia dabar ne tik mokosi naujai priimti studentai, bet ir kas mėnuo kelia savo kvalifikacijas apie 200 dirbančių žemės ūkio specialistų specializuodamiesi po 2-3 mėnesius.

Didelės lengvatos tarybiniam studentams

Tarybų valdžia visiems garantavo vieną iš didžiausių žmogaus teisių-teisę į nemokamą mokslą.

Dirbantiems ir besimokantiems neakivaizdiniu būdu Tarybų Sąjungoje sudarytos geriausios sąlygos: dėl nemokamo mokslo, dėl atostogų, darbo laiko ir poilsio, dėl apmokėjimo kelionės išlaidų, susijusių su nuvykimu į egzaminų sesiją ir parvykimu atgal bei dėl buitinių studentų aptarnavimo.

Dirbantiems ir besimokantiems neakivaizdinėse aukštosiose ir vidurinėse specialiose mokyklose, duodamos apmokamos mokymosi atostogos I ir II-me kursuose po 30 kalendorinių dienų, o 3-čiame ir paskesniuose kursuose—40 apmokamų kalendorinių dienų.

Diplominio projekto (darbo) ruošimo ir jo gynimo laikotarpiu besimokantiems vakarinėse ir neakivaizdinėse aukštosiose mokyklose suteikiamos 4-rių mėnesių apmokamos atostogos. (TSRS Ministrų Tarybos 1959 m. liepos 2 d. nutarimas Nr. 720).

Studentų veikla

Žemės ūkio akademijoje plačiai vykdomi studentų mokslo tiriamieji darbai. Jų darbą koordinuoja akademijos studentų mokslinė draugija (SMD), kuri kasmet rengia studentų mokslines konferencijas. Jose studentai skaito pranešimus apie savo atliktus mokslo tiriamuosius darbus ir kitus.

Studentai gausiai dalyvauja visuomeninėje veikloje.

Akademijos komjaunimo organizacija jungia 93 procentus visų stacionare besimokančių studentų.

Komjaunimas visada ten, kur labiausiai reikalinga jo jaunatviška energija, žinios ir darbo rankos.

Mūsų komjaunuoliai talkininkavo Kazachstane piaunant gausų kviečių derlių, padėjo atstatyti Taškento miestą ir dalyvavo Baikalo-Amuro magistralės didžiosiose statybose. Komjaunuoliai kiekvieną rudenį talkininkauja Lietuvos kolūkiams. Studentai komjaunuoliai aktyviausiai dalyvauja meninėje saviveikloje ir sportinėje veikloje.

Cia plačiai veikia meninė saviveikla, jungianti daugelį kolektyvų. Kai kurie saviveiklos kolektyvai—choras "Daina," liaudies šokių ansamblis, estradinis orkestras ir "Pilėnų" sporto

klubas gerai žinomi ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų.

Akademijos studentija turi daug gražių tradicijų, susijusių su mokslo metų pradžia, pabaiga

su talkomis ir kitais svarbiais studentijos mokslo bei gyvenimo įvykiais . . .

Daina ir linksma nuotaika visada lydėjo akademijos studentiją ir lydės.

L. Ž. Ū. Akademijos studentai elektros laboratorinį darbą atliekant.

Lietuvos Ž. Ū. Akademijos studentų 4-sis bendrabutis, o tokių yra 7.

GALINGOJO POTVYNO BANGOS

DIDŽIOSIOS SPALIO SOCIALISTINĖS REVOLIUCIJOS IR TARYBŲ VALDŽIOS ISIKŪRIMO LIETUVOJE ATGARSIAI JAV

ALFREDAS KAZLAUSKAS

Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos pergalė pradėjo naują erą žmonijos istorijoje. Gimė socialistinė santvarka, santvarka be išnautojų ir išnaudojamųjų.

Prieš šešis dešimtmečius Europoje kilusios revoliucijos, šio galingo ir gaivaus potvyno, triuškinančio sena ir įtvirtinančio nauja, bangos pasiekė ir galingiausios pasaulio kapitalistinės šalies—JAV krantus. Vienokia revoliucijos įtaka buvo vietiniams darbininkams amerikiečiams, kiek kitokia—darbininkams imigrantams. Jie pagrindinėse pramonės šakose sudarė 50-70 proc. viso proletariato. Daugelis darbininkų imigrantų, neišskiriant ir lietuvių, tebesaugo atsivežtąsias iš Europos revoliucines tradicijas, geriau suprato socializmo idėjas. Lietuviai imigrantai, kaip ir kitų tautų išeiviai, panašūs savo socialine kilme ir klasine padėtimi, buvo imlūs revoliucinėms idėjoms.

Laimėjus socialistinei revoliucijai Rusijoje, lietuviai darbininkai išeiviai organizavo tiesioginę pagalbą pirmajai pasaulyje darbo žmonių valstybei. 1919 m. pabaigoje JAV įsikūrusios Lietuvos komunistų sąjungos (LKS) I suvažiavimas priėmė specialų "Sveikinimą Rusijos Tarybų valdžiai." "Mes pripažįstame,—buvo sakoma šiame sveikinime,—kad Rusijos Tarybų Respublikos draugai, paėmę į savo rankas šalies valdžią, eina teisingu keliu prie socializmo tvarkos." Mitinguose, demonstracijose Lietuvių socialistų sąjungos (iki persiformavimo į LKS ji turėjo apie 7 tūkst. narių) rajonų konferencijose nuolat buvo keliami gyvybiškai svarbūs Tarybų Rusijai reikalavimai: tuojau išvesti iš jos intervencinę JAV kariuomenę, nedelsiant pripažinti Tarybinę vyriausybę ir kt. Antai 1919 m. sausio 5 d. vykusio Chicagos ir jos apylinkių socialistų konferencija, atstovavusi daugiau kaip 1000 Lietuvių socialistų sąjungos narių, antiintervencinėje rezoliucijoje pabrėžė: konferencija "griežtai smerkia toki (intervencinį—A. K.) mūsų valdžios elgimąsi kaipo neteisingą ir priešingą ne tik laisvės, bet ir paprastos demokratijos principams ir reikalauja, kad Jungtinių Valstijų kariuomenė būtų tuojau atšaukta iš

Rusijos." Protestas prieš Antantės valstybių veržimąsi į Rusiją buvo pareikštas sekančią savaitę vykusiame gausiame lietuvių, latvių ir estų mitinge, kuriame drauge su kitais kalbą pasakė ir vienas JAV komunistinio judėjimo vadovų Dž. Ridas.

Amerikoje plačiai buvo rengiami internacininiai Rusijos revoliucijų minėjimai. 1919 m. Chicagos lietuvių, rusų ir lenkų socialistai susirinko pagerbti 1905 m. revoliucijos Rusijoje aukų. Niujorke buvo iškilmingai paminėtos socialistinės revoliucijos antrosios metinės. Mitinge skambėjo anglų, lenkų, ukrainiečių, rusų ir lietuvių kalbos. Tuose renginiuose būdavo giedamas "Internacionalas," saviveiklininkai atlikdavo revoliucinio turinio meninę programą.

Lietuviai darbininkai aktyviai dalyvavo bendraamerikinėse organizacijose—"Tarybų Rusijos draugų lygoje" ir ypač "Techninės pagalbos Tarybų Rusijai draugijoje," kurios veikia rūpinosi pirmoji tarybinė L. Martenso vadovaujama misija. Pastarosios draugijos kūrimąsi gali paliustruoti Montello (Massachusetts valst.) lietuvių darbininkų veikla. Steigiamajame susirinkime dalyvavo apie 100 lietuvių mechanikų, kelių rusų darbininkų. Monteliečiai išrinko skyriaus valdybą ir delegatus į L. Martenso kvieštą bendraamerikinę konferenciją. Vėliau buvo surengtas mitingas ir narių susirinkimas, kuriuose svarstyta techninės pagalbos būdai, nutarta steigti specialią mokyklą rusų kalbai mokytis. 1920 m. rudenį "Techninės pagalbos Tarybų Rusijai draugijos" centras iš visų valstijų gavo apie 20 tūkst. pareiškimų, kuriuose įvairių tautybių ir kvalifikacijų atstovai reiškė ketinimą vykti į Europą. Tačiau imperialistinė reakcija visai trukdė užmegzti dalykinius ryšius su Tarybų Rusija, uždraudė draugijos nariams išvykti iš JAV, galų gale ištrėmė iš Amerikos ir patį L. Martensą.

Ir vėliau lietuviai darbininkai įdėmiai sekė Tarybų Rusijos gyvenimą. 1921 m., ištikus sausrui pietiniuose Rusijos rajonuose, buvo sudarytas specialus aukų rinkimo komitetas nukentėjusiems šelpti. Pagalbos Tarybų Rusijai

Bręstant socialistinei revoliucijai Rusijoje, dalyvauti pačiame šių istorinių įvykių sukuryje iš JAV reemigravo grupė lietuvių revoliucionierių. Nuotraukoje matome, kaip išlydimi į kelionę per vandenyną įžymūs darbo žmonių revoliucinės kovos organizatoriai, Lietuvos Komunistų partijos kūrėjai Vincas Mickevičius-Kapsukas [pirmas iš kairės] ir Kazys Giedrys [pirmas iš dešinės]. Tarp jų—Lietuvių literatūros draugijos CK Literatūros komiteto narys, pirmasis "Internacionalo" vertėjas į lietuvių kalbą Juozas Baltrušaitis, jo žmona, aktyvi JAV lietuvių moterų judėjimo dalyvė Joana Baltrušaitienė ir Lietuvių socialistų sąjungos veikėjas Philadelphiaje Vladas Jasaitis.

teikimas turėjo ir savas tradicijas. Jau po Vasario revoliucijos iš JAV reemigravo grupė revoliucionierių, kurie pasiryžo asmeniškai dalyvauti artėjančioje socialistinėje revoliucijoje. Tarp jų buvo V. Mickevičius-Kapsukas ir K. Giedrys. Perskrodę Ramųjį vandenyną ir per Vladivostoką pasiekę Petrogradą, jie 30-ties reemigrantų vardu "Tiesoje" paskelbė sveikinimą bolševikų partijai. Sveikinime pritariama bolševikų veiklai, nuosekliai "ginančiai revoliucinio marksizmo principus ir nenuolaidžiai kovojančiai prieš augančią kontrrevoliuciją."

Pospaliniu laikotarpiu, 1919-1923 m., JAV įvairiataučio proletariato paramos Tarybų valstybei pagrindinė forma buvo sąjūdis "Šalin rankas nuo Tarybų Rusijos."

Be tiesioginės paramos darbo žmonių valstybei, vyko ir solidarumo su Tarybų Rusija judėjimas. Spaudoje buvo aprašomi revoliucijos laimėjimai, supažindinama su Tarybų valdžios dekretais ir t. t. Amerikiečių darbininkų susidomėjimą sukėlė ir žymiausių revoliucijos vadovų veikalai. Plačiai sklido slapta įvežtas V. Lenino "Laiškas Amerikos darbininkams."

1918-1919 m. Lietuvos komunistų rūpesčiu buvo išleistos 32 V. Lenino raštų knygos. Tuo pačiu laikotarpiu JAV pažangieji lietuviai išleido 10 V. Lenino raštų knygų. V. Lenino raštus 1914-1940 m. skelbė 27 lietuviški marksistiniai periodiniai leidiniai ir 11 Amerikos šalyse ėjusių pažangių laikraščių ir žurnalų. Juose buvo išspausdinta 246 V. Lenino veikalai. Marksisti-

nė literatūra JAV gausiausiai buvo leidžiama 1919-1923 m., ypač stiprios betarpiškos Didžiojo Spalio įtakos laikotarpiu.

Negalima nuo Spalio socialistinės revoliucijos atgarsių atskirti ir Lietuvos proletarinės revoliucijos įtakos Amerikos lietuviams.

Lietuvos buržuazija, būdama ekonomiškai ir politiškai silpna, tikėjo, kad krašto valstybingumo atgimimą lemia ne pačios lietuvių tautos kova, bet tarptautinė padėtis, užsienio valstybių politika ir jų diplomatinė veikla. Bet štai Lietuvoje išsikūrė Tarybų valdžia . . . JAV lietuvių buržuazija suformulavo savo pažiūras į Tarybų valdžią gimtajame krašte. Ilgainiui jos virto buržuazinės istoriografijos koncepcija. Jos pagrindiniai, klasinę ir nacionalistinę prigimtį išreiškiantys principai tokie: revoliucija į Lietuvą buvo neva importuota iš Rusijos, todėl ji savo prigimtimi nėra lietuviška; apskritai socializmas Lietuvai, kaip žemės ūkio kraštui, netinkas; kadangi revoliucija į Lietuvą buvusi atgabenta iš svetur, tai prieš ją sukilė "patys Lietuvos žmonės" ir be kieno nors pagalbos įveikė tuos, kurie "importavo" Tarybų valdžią . . . Istorijos vyksmas besąlygiškai paneigė šiuos melagingus teiginius.

Išėiviškoji lietuvių buržuazija JAV ėmė varyti įnirtingą propagandą prieš Tarybų valdžią Lietuvoje. Pažangioji to meto spauda—"Laisvė," "Mūsų tiesa," "Žarija," "Moterų balsas"—atskleidė buržuazijos skleistų prasimanymų turinį, jų melagingumą. Kairiosios organizacijos, jų

spauda protestavo prieš buržuazijos norą veikti visos tautos vardu. A. Smetona ir jo vyriausybė buvo laikoma tiesiog "valdžia be šalies." "Kumečiai ir mažžemiai ūkininkai, —rašė "Laisvė,"— gena lauk dvarininkų ir klebonų valdžią, o pastarieji pasivadina save net visa Lietuva."

Pažangieji JAV lietuviai ypač aktyviai veikė prieš buržuazijos pastangas organizuoti ginkluotą jėgą revoliucijai nuslopinti. Lietuvių kolonijose plito revoliucinių socialistų išleistas atsišaukimas, raginęs sužlugdyti pastangas mobilizuoti jaunimą į tokią kariuomenę. Atsišaukime buvo rašoma: "Neimk į rankas ginklo prieš tuos savo draugus ir brolius!" Klerikalai ir tautininkai buvo užsimoję rikiuotėn pastatyti net 30,000 vyrų. Bet tautininkų raginimas "baigti kalbas ir imtis plieno" visai sužlugo. Gyvi pirmojo pasaulinio karo prisiminimai, veiksminga pažangiųjų agitacija užkirto kelią lipdytai "Amerikos brigadai" pasiūsti į Lietuvą—per Atlantą persikėlė viso labo vos keliasdešimt "lietuviškos kariuomenės" atstovų . . .

Lietuvių komunistų sąjungos I suvažiavimas, Lietuvių moterų progresyvaus susivienijimo 5-osios rajono konferencijos delegatės, Lietuvių darbininkų literatūros draugijos kuopos sveikino revoliucinę V. Mickevičiaus-Kapsuko vyriausybę, Lietuvės darbininkės siuntė "širdingiausių linkėjimus susipratusiam Lietuvos proletariatui," linkėjo sėkmės gimtinės moterims, "einančioms po raudona vėliava." Jų priimta rezoliucija skelbė: "Esame įsitikinusios, kad Jūsų pradėtus žingsnius linkui Lietuvos Tarybų Respublikos nepajęgs priešai sulaikyti. Lai gyvuoja Lietuvos Tarybų Respublika."

JAV pažangieji lietuviai gimtojo krašto darbo žmonių išsivaduojamąją kovą rėmė per visą Lietuvos buržuazijos valdymo laikotarpį. Jų kovos už savo tėvų krašto nacionalinę ir socialinę laisvę vėliavoje buvo įrašytas liepsningas 1919 m. gimęs šūkis "Tegyvuoja Tarybų Socialistinė Lietuva!"

Ir nuslopinus Tarybų valdžią Lietuvoje, JAV pažangieji lietuviai buvo giliai įsitikinę, kad išauš diena, kada socializmas tėvų žemėje nugals. Todėl Tarybų valdžios atkūrimą Lietuvoje 1940 m. pažangioji išeivija sutiko kaip dėsningą reiškinį.

Jau liepos 10-ąją Amerikos Kompartijos Lietuvių Centro biuras Lietuvos darbo žmonių istorinės pergalės proga nusiuntė sveikinimą Lietuvos KP CK. Sveikinimas skelbė: "Vardu Amerikos lietuvių komunistų ir tūkstančių sim-

patikų mes nuoširdžiai sveikiname jus jūsų didžiojo istorinio laimėjimo valandoje prieš Lietuvos liaudies pavergėjus. Ta mintis, jog ir mes nors maža dalele, palyginti su jūsų pasiaukojimu, prisidėjome prie jūsų didvyriškos kovos, padidina mūsų džiaugsmą Lietuvos liaudies pasiekimais." Teikta per ilgus dešimtmečius politinė, materialinė ir moralinė parama gimtinės revoliuciniam judėjimui, jos aktyvumas ir nuoseklumas įrodo ir patvirtina JAV pažangiųjų lietuvių indėlį į socializmo pergalę Lietuvoje.

JUOZAS MACEVIČIUS

UGNIS

*Šventam ir amžinam
Tėvynės židiny —
tai ta ugnis, kuria tu gyveni.
Kai ima blėst širdy jos žarija,
tu vėl veržiesi
ne prie jos, į ją:
jos karštis turi persmelkti tave,
kad žemėj, jūroj,
kosminiam laive,
aukštai, aukštai
virš tolių mėlynų
tau niekas nenūdegintų sparnų.
Jei tau grūmotų
stichija bailsi,
atmink, kad tu
ugnies dalis esi,
kad amžiais dega židiny kaitrus,
kaip jo šventa ugnis
tu nemarus.
Ir jeigu tektų kristi kovoje —
gyventi prisikelsi ugnyje,
kuri per amžius dega židiny, —
tai ta ugnis,
kuria tu gyveni.*

IŽYMUS LIETUVOS ATEISTAS JONAS KAIRIŪKŠTIS

A. PALONIETIS

Religija ir protas, krikščionybė ir mokslas negali taikingai sugyventi. Civilizacija kyla religijos miršta.

Medicinos mokslų daktaras, Lietuvos TSR Mokslų Akademijos narys, nusipelnęs mokslo veikėjas, profesorius J. Kairiūkštis gimė 1896 m. spalio 13 d. Seinų mieste, mokytojo šeimoje, mirė 1957 m. Vilniuje.

Vidurinę mokslą baigė Voroneže, o aukštąjį mokslą—Petrogrado Medicinos akademijoje.

Studentaudamas dalyvavo revoliucinėje veikloje, 1917 m. buvo išrinktas Petrogrado darbininkų tarybos deputatu.

1921 m. sugrįžo į Lietuvą ir iki 1932 m. dirbo Kalvarijos ir Tauragės ligoninių gydytoju. Dirbdamas provincijoje J. Kairiūkštis kasdieną matė buržuazinės Lietuvos liaudies nelaimę—tuberkuliozę, kuri kasmet nuvarydavo į kapus tūkstančius darbo žmonių, todėl jis ieškojo naujų, veiksmingesnių gydymo priemonių prieš tą ir kitas ligas.

Savo mokslinius darbus apie 1931 metais sukurtus benzinolio ir neobenzinolio preparatus jis skelbė žurnale "Medicina," o vėliau Vokietijos, Austrijos, Šveicarijos ir Skandinavijos šalių spaudoje.

J. Kairiūkštis remdamasis naujais eksperimentiniais tyrimais, patobulino neobenzinolį, kuris nuo 1952 m. Tarybų Sąjungoje gaminamas ir parduodamas masiškai. 1937 m. už disertaciją apie tuberkuliozės gydymą—"Tuberkuliozės jaudinamoji terapija ir jos eksperimentinis pagrindas" gavo medicinos mokslų daktaro laipsnį.

Nors J. Kairiūkštis turėjo profesinių nuopelnų ir populiarumo, bet kaip žymus laisvamaniš, buržuazinėje Lietuvoje neturėjo reikiamų sąlygų savo moksliniam tiriamajam darbui plėsti.

Tik tarybiniais—1940 metais jis buvo paskirtas Kauno universiteto Medicinos fakulteto docentu, o 1941 m. profesorium. Vokiškųjų fašistų okupacijos metu iš universiteto jis pašalintas.

1944 m. J. Kairiūkštis paskirtas Vilniaus

Profesorius Jonas Kairiūkštis

universiteto Fakultetinės terapijos (vidaus ligų gydymo) katedros vedėju ir Medicinos fakulteto dekanu.

Jis daug prisidėjo prie atkūrimo medicinos fakulteto, kuris buvo išgrobstytas Vokiškųjų fašistų okupacijos metu.

1946 m. jis sujungė savo gyvenimą su Šlovėnų TSKP Partija.

J. Kairiūkštis pasireiškė ne tik kaip atsida-
vęs, puikus gydytojas, išžymus mokslininkas,
bet ir kaip didelis kovotojas prieš klerikalinę
reakciją buržuazinėje Lietuvoje.

Vos tik sugrįžęs į Lietuvą—1921 m. parašė
mokslinius straipsnius: "Žmogaus kilmės pro-
blema," "Religija ir psichoanalizė" bei kitus.

J. Kairiūkštis kartu su J. Šliupu, I. Protu, K.
Valašinu ir A. Žukausku 1923 m. įsteigė ateisti-
nę organizaciją—Laisvamanių etinės kultūros
draugiją.

Jos tikslas buvo antireliginės pasaulėžiūros mokslinių žinių propogavimas ir nereliginų žmonių pilietinių teisių gynimas.

J. Kairiūkštis nuo išleidimo—1933 m. iki 1939 m. redagavo laikraštį "Laisvoji mintis" kuriame atspausdino daug savo ateistinių straipsnių. Žurnalai "Kultūra" ir "Vaga" taipgi paskelbė nemažai jo straipsnių.

Jis išleido materialistines ir ateistines knygas: "Kur eini, katalikų jaunime?" (1925 m.), "Gamtos mokslų filosofija" (1926 m.), "Laisvosios minties ABC" (1934 m.).

J. Kairiūkštis išvertė į lietuvių kalbą daug užsienio įžymiųjų ateistų: M. Govino, R. Ingersolo, Dž. Makeibo, O. Karvino, A. Veito ir kitų veikalų.

Jis kritikavo religiją loginiu, gamtos mokslu, istoriniu, politiniu, doroviniiais požiūrais panaudodamas daug faktų iš tuometinės buržuazinės Lietuvos gyvenimo.

1964 m. išleistas svarbiausių J. Kairiūkščio ateistinių straipsnių rinkinys.

Su J. Kairiūkščiu susipažinau pas "Laisvosios minties" administratorių Igną Protą, jo mažiame mediniame namelyje, kranto gatvėje,

Sančiuose, o vėliau susipažinau su K. Valašinu bei kitais įžymesniais laisvamaniais, tapau "Laisvosios minties" rėmėju ir platintoju.

J. Kairiūkštis buvo užsibrėžęs atlikti didelį ir kilnų darbą—iškiepyti Lietuvos darbo žmonėms pažangią ateistinę pasaulėžiūrą. Jo pastangomis buržuazinėje Lietuvoje veikė 150 laisvamųjų draugijos skyrių su daug tūkstančių narių.

J. Kairiūkščio nenuilstama ateistinė veikla suvaidino labai reikšmingą materialistinę pasaulėžiūrą tuometinėje Lietuvoje.

Tarybinės santvarkos metais J. Kairiūkštis greta, didelio mokslinio ir pedagoginio darbo vystė, visur propagavo savo filosofines bei ateistines pažiūras, išauklėjo tūkstančius atsidavusių ir tvirtų materialistinės pažiūros ateistų.

Labai gaila, kad ankstyva mirtis nutraukė jo didelį darbą.

Lietuvos darbo žmonės amžinai bus dėkingi J. Kairiūkščiu už didelius medicininius mokslinius darbus, pažvęstus žmonių gyvybės gelbėjimui, už nenuilstamą skleidimą materialistinės pasaulėžiūros, už jo ilgametę kovą prieš klerikalinę reakciją.

Anykščiuose pastatyti nauji kultūros rūmai.

A. Gilio nuotr.

M. PEČKAUSKAITĖS — ŠATRIJOS RAGANOS
100-SIOS GIMIMO METINĖS

KULTŪROS IR LABDARYBĖS SKLEIDĖJA ŽIDIKUOSE

Vincas Lauraitis

Istorijos mokslų kandidatas

1977 metais kovo 8 dieną suėjo 100 metų, kai gimė rašytoja Marija Pečkauskaitė — Šatrijos Ragana. M. Pečkauskaitė buvo ne tik rašytoja, bet liaudies švietėja, kultūros ir labdarybės skleidėja. 1907 m. grįžusi iš Šveicarijos, kur studijavo Ciuricho universitete porą metų dirbo Vilniuje, lietuviškų knygų knygyne. Nuo 1909 m. iki 1915 m. direktoriauja Marijampolės "Žiburio" mergaičių progimnazijoje. Gyvendama Marijampolėje M. Pečkauskaitė daug rašo. Tai buvo vienas kūrybingiausias jos gyvenimo laikotarpis.

Vokiečiams okupavus Lietuvą, rašytoja 1915 m. apsigyvena mažame šiaurinės Žemaitijos miestelyje Židikuose pas motiną ir seserį. Čia gyvena iki savo mirties. Židikuose savo iniciatyva 1916 metų žiemą slaptai nuo vokiškųjų okupantų valdžios suorganizuoja lietuvišką mokyklą.

Ankstyvais žiemos rytmečiais sniego užpustytomis Židikų gatvėmis suplyšusiais kailinukais apsirengę skubėdavo į mokyklą miestelio varguomenės ir dvaro kumečių vaikai. Moliu pluktoja priemenėje, palikę medines klumpes ir avikailių kepures apie 30 mokinių susėsdavo prie stalų. Rašytoja sušalusius vaikus pavaišindavo karšta arbata ir buderbrodais, nes daugelis į mokyklą ateidavo be pusryčių. Sušilę ir pasistiprinę vaikai su dideliu dėmesiu klausydavosi pravedamų M. Pečkauskaitės pamokų. Labai įdomiai praeidavo gimtosios kalbos, geografijos, istorijos, gamtos, aritmetikos ir kt. pamokos. Pamokas pailiustruodavo savo pagamintomis vaizdinėmis priemonėmis, grožine ir moksline literatūra, o taip pat gyvais faktais iš gyvenimo. Kiekviena pamoka vaikams palikdavo gyvų ir neišdildomų įspūdžių.

Rašytoja buvo švelni ir nuoširdi auklėtoja. Mokinių niekada nebausdavo ir nebardavo. Jautriais žodžiais įtikindavo, kad reikia gerai mokytis ir gražiai elgtis. Prieš pamokas mergaitės mokytojai papasakojo, kad Juozukas

grįžęs iš mokyklos su strėle užmušė zylę. M. Pečkauskaitė Juozuko nebarė, bet visiems mokiniams girdint perskaitė M. Valančiaus "Prancė paukštvanagėlis" ir labai nuoširdžiai papasakojo apie paukštelių naudą žmonėms. Pasakojimas taip sujaudino vaikus, kad jie balsu pravirko. Juozukas šluostydamas ašaras ir kukčiodamas mokytojos ir mokinių akivaizdoje pasižadėjo daugiau paukštelių neskriausti. Jautrus mokytojos pasakojimas giliai palietė berniuko širdį. Nuo tos dienos Juozukas pasidarė geriausiu paukštelių draugu. Savo sodyboje įrengė lesyklą ir lesino paukštelių. Užaugęs Juozukas tapo dideliu gamtos mylėtoju. Meilę gamtai paukšteliams ir žvėreliams įskiepijo ir savo vaikams.

M. Pečkauskaitė gražiais pamokymais ir asmeniniu elgesiu stiprino mokinių būdą ir valią. Pasibaigus pamokoms mokiniai ilgai nesiskirstydavo į namus. Mokytoja jiems pasakodavo legendas ir padavimus, skaitydavo ištraukas iš savo parašytų knygų. Gabesnius muzikai mokė skambinti ant fortepijono.

Pavasario ir rudens popietėmis organizuodavo iškylas į gamtą susipažinti su laukų ir miškų augmenija bei gyvūnija.

M. Pečkauskaitės vadovaujama mokykla Židikuose išsilaikė du metus.

Vieną 1918 metų žiemos dieną pamokų metu priemenėje pasigirdo smarkus bildesys ir vokiški keiksmi. Su trenksmu atsidarė durys. Į klasę įvirto du pasipūtę, degtine dvokią vokiečių okupacinės valdžios žandarai. Jie smulkiai apžiūrėjo mokinių krepšelius ir sąsiuvinus. Į maišą sudėjo vaikų pusryčiams skirtą cukrų, duoną ir mėsą. Su pistoletais pasišvaistę išvyko. Po kelių dienų kaizeriniai okupantai įtarę mokyklą esant lietuvių skleidimo židiniu ją uždarė. Su pagarba ir meile apie mokykloje praleistas dienas ir mokytoją M. Pečkauskaitę atsiliepia buvusi mokinė (dabar Mažeikių rajono Mičiurino vardo kolūkio pensininkė) Kazimiera

Rubinaitė. Per du metus ji mokykloje daug išmoko. K. Rubinaitė rašytoja išmokė ne tik rašyti, skaityti, aritmetikos, bet įskiepijo meilę darbštumui, nuoširdumui ir tvarkingumui.

Vokiečių žandarams uždarius mokyklą rašytoja nenuleidžia rankų. Apsigaubusi marga skarele vaikštinėja po aplinkinius kaimus valstiečių ir kumečių pirkiose mažais būreliais vaikus moko lietuviško rašto. Kaimiečių pirkiose praveda individualius pokalbius etikos ir estetikos klausimais. Slaptai namuose nežinant žandarams laiko kelis vyresnio amžiaus vaikus ruošia į gimnaziją. Vieną neturtingą, bet gabų berniuką, globoja ir savo lėšomis leidžia į mokslus. Vaikinas baigęs mokslą staiga miršta. Rašytoja skaudžiai pergyvena.

Pirmojo pasaulinio karo metais Židikai vokiečių okupantų buvo nusiaubti ir apiplėšti. Miestelyje siautė ligos ir badas. Rašytoja savo lėšomis įsteigia ambulatoriją ir senelių prieglaudą. Neturtingus ir sergančius senelius gydo ir maitina nemokamai. Ji rūpinasi ne tik prieglaudoje esančiais ligoniais. Sužinojusi apie neturtingą ir sunkiai sergantį ligonį nuykdavo į namus. Nunešdavo maisto ir vaistų. Lankė gydė ir maitino samdinę Petrauskaitę ir neturtingą šešiametę Petronėlę Indriekaitę.

Žvarbų rudens vakarą, rašytoja eidama purvina Židikų gatvele pro aplūžusią lūšnelę išgirdo dejuojant žmogų. Įėjusi į šaltą, pelėsiomis dvokiančią kamaraitę, spinksulės šviesoje pamatė lovoje skudurais apsiklojusį vaškinio veido išsikalusiais žandikauliais vyrą. Tai buvo vienišas visų apleistas senelis Drauglikas. Paklausi-nėjusi senuką M. Pečkauskaitė apsiverkė ir pasiryžo jam padėti. Tą patį vakarą ji paklojo Drauglikui baltai lovą, atnešė vatinę kaldrą, šiltos sriubos, mėsos ir duonos. Kitą dieną su mokinukais nugabeno malkų, pakūrė krosnį ir sutvarkė kambarį. Kiekvieną dieną M. Pečkauskaitė nešė seneliui maistą ir vaistus. Drauglikas normaliai valgydamas ir vartodamas vaistus sustiprėjo, kad galėjo net vaikščioti. Nors neturėdama medicininio išsilavinimo, bet atlikdavo dažnai gailestingosios sesers ir vaistininkės funkcijas. Židikuose dar gyvena žmonių, kurie rašytojos rūpesčiu atgavo sveikatą. Tuos kurie amžių baigdavo ligoninėje M. Pečkauskaitė palaidodavo savo lėšomis.

Lėšų senelių ir ligonių išlaikymui surasdavo įvairiai. Vaikštinėdama po kaimus rinkdavo aukas, organizuodavo loterijas. Už parašytas knygas gautą honorarą paaukodavo ir t. t.

Keletą kartų per mėnesį rašytojos namus iš įvairių Židikų valsčiaus kampelių užplūsdavo pavargėliai. M. Pečkauskaitė juos aprūpindavo maisto produktais ir drabužiais.

Dosnumu M. Pečkauskaitė pasižymėjo anks-tyvoje jaunystėje.

Vaikystėje būdama silpnos sveikatos buvo labai jautri. Dar būdama maža mergaitė pradėjo susitikinėti su vargdienių vaikais. Su neturtin-gais vaikais ne tik žaisdavo, bet dalindavosi ir maistu. Dažnai kumečių vaikus vaišindavo obuoliais, uogomis, bulkutėmis ir kt. skanėsiomis.

Kartą rudenį, pamačiusi našlaitę Onutę basomis, kruvinomis kojomis su ašaromis akyse įkalbinėjo motiną nupirkti jai batukus ir kojines. Po ilgo prašymo motina įvykdė Marijos prašymą.

Mirus neturtingo kumečio dukrelei, velionei pašarvoti mažoji Marija atidavė savo gražiausią suknelę. Tėvai būdami bajorai draugė jai draugauti su muzikų vaikais. Bet nematant tėvams draugystę tęsė toliau. Susitikdama ir draugaudama su kumečių vaikais išmoko ir pamilo lietuvių kalbą, liaudies buitį ir papročius. Tėvai su Marija namuose kalbėjo tik lenkų kalba.

Rašytoja labai mylėjo gamtą, paukščius ir gyvulius. Poilsui skirtą laiką praleisdavo sode prie gėlių gazonų ir bičių avilių. Taip buvo pamilusi bites, kad apie jas parašė dvi praktiškas knygutes. Buvo prijaukinusi varnė-ną, kiškį ir laukinę antį. Kai vaikštinėdavo po sodą varnėnas jai tupėdavo ant peties ir čiulbėdavo. Iš paskos sekiodavo kiškis ir laukinė antis. Žiemą prie palangių įruošdavo lesyklas. Nuo ryto ligi vakaro maitinosi būriai zylių, balandžių ir žvirblių.

Marija Pečkauskaitė literatūrinį darbą pradė-jo turėdama 18 metų. Rašyti ją paskatino kaimynistėje gyvenę Julija Žymantienė-Žemai-tė ir Povilas Višinskis. Pastarasis ją aprūpinda-mo lietuviškais raštais. P. Višinskio giminių teigimu M. Pečkauskaitė buvo pamilusi Povilą Višinskį. Gyventojai M. Pečkauskaitę su P. Višinskiu gražiais vasaros vakarais matydavo vaikstant Ventos pakrantėmis. Apie M. Peč-kauskaitės meilę P. Višinskis vieną kartą prasitaręs savo giminėms. Kodėl jų meilė nutrūko neaišku? Greičiausiai dėl M. Pečkaus-kaitės religingumo, nes P. Višinskis buvo kitų įsitikinimų.

Pirmieji jos kūriniai buvo spausdinami drau-džiamuosiuose lietuviškuose laikraščiuose.

Nors būdama religinga, tačiau eilėje savo kūrinių realiai pavaizdavo paprastų kaimo žmonių gyvenimą ir socialinį-moralinį dvasininkijos pakritimą. Už literatūrinę veiklą Kauno universiteto mokslinė taryba jai suteikė mokslinį garbės daktaro laipsnį.

Šatrijos Ragana buvo tamsaus apskrito veido, gilių akių moteris. Rengdavosi marga suknele avėjo žemaitiškomis klumpėmis. Visada buvo paprasta ir kukli. Tris metus ją kankino žiauri vėžio liga. Net sunkiai sirgdama rūpinosi

neturtingųjų reikalais. Atvykusi į Kauną gydytis, prie geležinkelio stoties susirinkusiems elgetoms išdalino keliasdešimt litų, skirtų gydymuisi.

Kelias savaites pagulėjusi Kauno ligoninėje grįžo į Židikus ir 1930 m. liepos 24 dieną mirė. Palaidota Židikų kapinėse.

Židiekiečiai, pagerbdami šviesų Marijos Pečkauskaitės — Šatrijos Raganos atminimą, name, kur ji gyveno, įrengė memorialinį rašytojos muziejų.

ŽMOGUS IR JO SVEIKATA

GYDYMAS BE VAISTŲ

CH. KIBARSKIS

Profesorius, medicinos mokslų daktaras

Kraujagyslių sklerozė yra labiausiai paplitusi liga visose išsivysčiusiose šalyse. Nuo jos komplikacijų — širdies bei smegenų infarktu, inkstų ir kitų organų kraujotakos sutrikimų — dažniausiai mirštama ar tampama invalidais.

Sklerozei yra daug priežasčių. Ilgalaikiais stebėjimais ir tyrimais įrodyta, kad yra visa eilė vadinamųjų rizikos faktorių, sąlygojančių sklerozės vystymąsi ir jos progresavimą. Rizikos faktoriais vadinamos ligos, įpročiai, aplinkos, profesijos, paveldėjimo ir kiti veiksniai, pagreitinantys sklerozę.

Įsidėmėtina, kad rūkymas priklauso tiems rizikos faktoriams, kurių sklerozinis poveikis jokių abejonių nekelia. Rūkymo žalą kraujagyslėms geriausiai įrodo visiems gerai žinomas faktas — kojų kraujagyslių skleroziniai užakimai būdingi tik vyrams. Ši liga net vadinama vyrų liga. Tačiau rūkančios moterys ja suserga taip pat dažnai, kaip ir vyrai.

Suprantama, kad žmonėms, turintiems kelis rizikos faktorius, sklerozės progresavimo pavojus daug didesnis. Todėl sklerozės šiuolaikinės profilaktikos ir gydymo tikslas — šalinti rizikos faktorius.

Ligoniniai, o gana dažnai ir gydytojai pirmaeilę reikšmę teikia priešskleroziniams medikamentams, pamiršdami mitybą.

Priėsklerozinių preparatų vis daugiau, bet universalių vaistų nėra. Gydymas turi būti kompleksinis. Ir svarbiausia jame — racionali mityba — dieta.

Racionali, individualizuota dieta, pritaikyta sergančio žmogaus medžiagų apykaitai, gyvenimo būdui, profesijai, gali sumažinti arba net pašalinti kai kurių rizikos faktorių sklerozinį poveikį. Dieta labai efektyvi, gydant nutukimą, cukraligę, podagrą, aukštą kraujospūdį, mažinant cholesterolo ir kitų riebalų-baltymų junginių, vadinamųjų lipoproteinu, kiekį kraujyje.

Nustatyta, kad cholesterolo, lipoproteinų kraujyje sumažėja, pakeičiant dalį gyvulinių riebalų augaliniais. Ypač mažina kraujo riebalines medžiagas augaliniai riebalai, turintys daug nesočių riebiųjų rūgščių, — linų, saulėgrąžų, sojų, kukurūzų aliejai.

Cholesterolo per didelio kiekio maisto racione sklerogeninę reikšmę įrodo skirtingai besimaitinančių tautų palyginamieji tyrimai. Japonijoje, kur gyventojai naudoja daug augalinių riebalų ir mažiau gyvulinių, sklerozės komplikacijų šešis kartus mažiau, negu Amerikoje, kur vartojama žymiai daugiau gyvulinių riebalų. Panašūs duomenys gauti, palyginus Italijos ir Suomijos mitybos įpročius. Suomijoje, kur labai mėgstami gyvuliai riebalai, sergamumas keturis kartus didesnis.

Norint sumažinti cholesterolo kiekį kraujyje, reikia saikingiau vartoti maisto produktus, turinčius daug cholesterolo, arba kai kada jų visai atsisakyti. Tikslinga prisiminti cholesterolo kiekį mūsų dažniausiai vartojamuose produktuose. Šimtas gramų neriebios mėsos turi cholesterolo: jautienos — 100 mg, kiaulienos —

90 mg ir vištienos — 75 mg. Daugiausia cholesterolo yra smegenyse: 100 g turi 3140 mg. Nemažai cholesterolo turi kepenys, sviestas ir kiaušiniai — šimtas gramų atitinkamai: 250 mg, 280 mg ir 463 mg.

Mūsų nuomone, atsižvelgiant į neginčytiną cholesterolo sklerozinį poveikį žmonėms, linkusiems į sklerozinius kraujagyslių pakitimus ar tuo labiau juos turintiems, patartina suvalgyti ne daugiau kaip 3-4 kiaušinius per savaitę. Tai pasakytina tik apie kiaušinio trynį, kiaušinio baltymą galima valgyti neribotai.

Yra skirtingų nuomonių dėl pieno. Pienas turi daug kalcio, todėl manoma, kad nuo jo užkietėja viduriai. Be to, vartojant pieną, galinti atsirasti mažakraujystė. Tačiau mūsų krašte pienas ir jo gaminiai yra vieni iš labiausiai paplitusių maisto produktų. Pienas turi riebalų, baltymų, angliavandenių, daug svarbių vitaminų, mineralinių medžiagų. Jame yra ir žmogui reikalingų mikroelementų: geležies, vario, cinko, jodo ir kitų. Taigi pienas labai vertingas ir naudingas, lengvai virškinamas maisto produktas. Žinoma, gali pasitaikyti ir vidurių užkietėjimų, bet tai dažniausiai išimtis, o ne taisyklė. Kalcis pagyvenusiems žmonėms tik naudingas. Mažakraujystę žmogus gautų, jei jis ilgą laiką vartotų vien pieną.

Nesutarimų mitybos klausimais yra ir todėl, kad kai kas niekaip negali sutikti, jog vieningos, tinkančios visiems sergantiems skleroze ligoniams dietos nėra, negali būti ir greičiausiai nebus. Racionali dieta turi būti individualizuota, atitinkanti žmogaus medžiagų apykaitą, jo darbą, gyvenimo būdą ir asmeninius ypatumus.

Dieta turi būti pilnavertė. Joje turi būti pakankamai baltymų, riebalų, angliavandenių, vitaminų, mineralinių medžiagų, mikroelementų ir šlakų. Tačiau pilnavertė dieta nereiškia, kad reikia daug valgyti. Per daug valgyti — žalingas įprotis. Mažai valgyti, esant geram apetitui, yra net savotiškas menas, ir šito meno reikia pradėti mokytis nuo jaunų dienų, o augančią kartą mokyti jau nuo vaikystės.

Pageidautina, kad priešsklerozinės dietos pagrindinės maisto raciono medžiagos pasiskirstytų šitaip: baltymų — 30, angliavandenių — 35 ir riebalų — 35 procentai. Augalinių riebalų, turinčių daug nesočių riebiųjų rūgščių, reikėtų vartoti dvigubai daugiau, negu gyvulinių. Labai naudinga vartoti daugiau aukštos kokybės aliejinių margarinų ir, žinoma, daržovių.

Pagrindinis baltymų šaltinis yra mėsa ir

žuvis. Priešsklerozinei dietai tinka dešrelės ir daktariška dešra. Vis dar pasitaiko, kad šios rūšies dešros dietinės riebumu, baltymų kiekiu, bet nedietinės sūrumu. O juk gerai žinoma, kad per didelis druskos kiekis sukelia kraujagyslių spazmus, didina kraujospūdį, tuo pačiu sutrikdo kraujotaką įvairiuose organuose bei sistemose.

Galima dar pridurti, kad į maistą reikia žiūrėti kaip į vaistą, kuris, saikingai vartojamas, bus naudingas, o be saiko — žalingas. Čia tinka ir Sokrato pasakymas "Žmogus gyvena ne tam, kad valgytų, o valgo tam, kad gyventų." Prisilaikyti šių patarimų nėra taip paprasta ir lengva. Tam reikia valios, ištvermės ir kantrybės. Racionalus mitybos režimas dažnai daro didesnius stebuklus, negu geriausi ir naujausi vaistai.

PRANAS RAŠČIUS

NEŠIRSKI, VĖJAU! . .

*Neširski, vėjau, ir neužauki
ant mano pasodinto klevo!
Aplenk šį virpantį neužaugą,
kurio dar niekad nemylavo
nei saulės spindulys prieš liūtį,
nei gegužės pirmi solfedžio,
nei šiltą vakarą prigludę
švelnutės šakos kito medžio.*

*Neširski, vėjau, ir neužauki
ant mano silpno, mažo klevo!
Lengviausia tau nuskriaust neužaugą,
kuris dar niekad nekariavo
nei su griausmais, kai naktys šviečia,
nei su sausrom, kai lapai merdi,
nei su žiemom, kada paliečia
speigų diegliai net pačią šerdį.*

*Nedrauski, vėjau, jam pažinti
saldumą vaisiaus, skausmo gėlą,
leisk išplėtoti žalią mintį
po sodą, kol audra nešėlo.*

*O kai jis viską bus patyręs
ir nebekels šakų į aukštį —
gali atūžti iš už girios
ir, gūdžiai staugdamas, nulaužti.*

VIRGILIJUS NOREIKA

Poetas! — Eduardas Mieželaitis. — Dailininkas! — Stasys Krasauskas. Dainininkas! — Virgilijus Noreika... Šias tris pavardes būtinai išgirsi bet kuriame Tarybų šalies kampelyje, jei tik prasidės kalba apie Lietuvos meną ar kultūrą. Gal E. Mieželaitį ir ne kiekvienas, jį žinaš, bus „įkandęs“, bet Virgilijų Noreiką girdėję visi. Bent per televiziją ar radiją. „Sąjunginiam“ dainininko populiarumui savo laiku pasitarnavo per centrinę TV transliuotos, labai žiūrovų mėgtos šeštadieninės laidos, vadintos „Žiburėliais“. Nė vienas šventinis ar šiaip koks ypatingas „Žiburėlis“ nepraeidavo be Virgilijaus Noreikos. Ir netrukus apie aukštą, šviesiaplaukį, nepaprastai mielą lietuvių tenorą prabilo visa šalis.

Virgilijaus Noreikos dainavime kasmet jutome vis didesnį prasingumą. Nieko nereikalingo, nieko perdėto. Visko — ir balso, ir gesto, ir mimikos — tik tiek, kiek reikalauja dainuojamo teksto prasmė, žodžiai, sceninė situacija, muzikinė frazė. Šis menininko santūrumas, įsigilinimas visa savo esybe į atliekamos muzikos turinį, įsigyvenimas į jos kuriamų vaizdų pasaulį — tai meninis brandumas, kultūra, meistriškumas. Klausai Noreikos ir užmiršti Noreiką... Solistas tave veda čia į vakarėjančius tėviškės šilus, čia saulėton Italijos padangėn, čia prie jaukiai rusenančios ugnelės fronto žeminėje. Šiuos vaizdus ir nuotakas jis geba sukurti magiška savo vidinio regėjimo galia, kurią perduoda raiškiai išdainuojamu žodžiu, balso spalva, atspindinčia vidinę atlikėjo būseną, jo tikrą jausmą. Rodos, dainininkas paima tave už rankos ir išveda iš šalės į kūrynyje apdainuojamą pasaulį. Ir tik nuskambėjus paskutiniam garsui, tu grįžti iš tos nuostabios kelionės ir pasijunti besėdįs savo kėdėje.

Ne fėjos dovanota magiška lazdelė suteikia solistui tokią galią. Viskas jo iki smulkmenų apgalvota, surepetuota, aptarta su nuolatinė akompaniatorė žmona Žaneta. Kad balsas paklustų mažiausiai šeimininko užgaidai, jis nuolat lavinamas.

Mokymasis Tallat-Kelpšos muzikos mokykloje (grojo triūba) ir konservatorijoje, Kipro Petrausko klasėje, tebuvo šių mokslų pradžia. Čia tik išmokta mokyti, o didysis darbas laukė pradėjus kurti savarankiškai. Kipras Petrauskas labai mylėjo savo mokinį, o šis suprato senąjį Maestro, žavėjosi jo artistišku, iki senatvės išlaikytu oria povyza, jo meile ir pagarba operos menui. Gal todėl senieji operos mėgėjai dabar ieško Noreikoje Kipro Petrausko bruožų.

Sėkmė gana greitai aplankė gabų mokinį: pirmuosius laurus jis nuskynė dar būdamas IV kurso studentu — už lietuvių liaudies dainų atlikimą 1957 metų pasauliniame jaunimo festivalyje Maskvoje laimėjo aukso medalį. Tais pačiais metais jis buvo priimtas į operos teatrą. 21-erių metų jaunuolis pradėjo nelengvą operos solisto

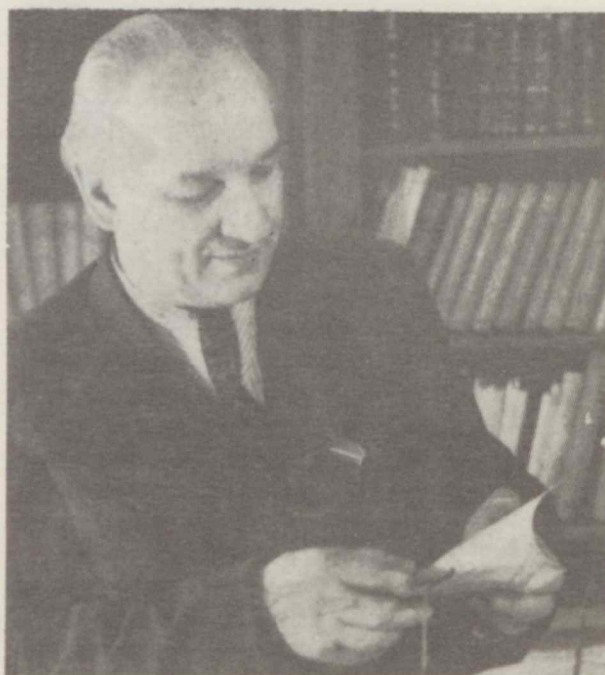

biografiją Lenskio vaidmeniu P. Čaikovskio operoje „Eugenijus Oneginas“.

Šiandien Virgilijui Noreikai keturiasdešimt. Padaryta, nuveikta stulbinančiai daug: parengta keturiasdešimt vaidmenų operose, sudainuota apie 230 solinių koncertų, gastroliuota 18-oje šalių (tarp jų — Pietų ir Šiaurės Amerika, Kanada, Japonija, Prancūzija, Italija...), pasiekta menininkui aukščiausio — TSRS liaudies artisto — vardo (beje, kai 1971 metais jis buvo V. Noreikai suteiktas, trisdešimt penkerių metų solistas buvo jauniausias tarp taip tituluotųjų), pelnytose respublikinės premijos. Pastaraisiais metais V. Noreika buvo nuolat kviečiamas dainuoti TSRS Didžiajame teatre (Pinkertonas „Madam Baterflai“, Hercogas „Rigoleto“, Kavaradosis „Toskoje“, Alfredas „Traviatoje“) ir VDR Valstybinėje operoje („Bohema“, „Madam Baterflai“, „Rigoleto“, „Toska“). Su Didžiojo teatro trupe dainininkas gastroliavo Paryžiaus operoje ir Milano La Skaloje (šiam teatre jam buvo tekę dainuoti Pinkertoną dar anksčiau — stažuotės Italijoje metais). Taigi turime Lietuvoje tikrai garsų dainininką. Tuo mieliau mums, kad solistas, kaip kadise jo mokytojas Kipras Petrauskas, myli lietuvišką dainą ir kiekviena proga papuošia ją savo koncertą. Jau savotiška tradicija tapo jo nuolatinis „bisas“ — plati dzūkiška daina „Aš išdainavau visas daineles“. Užtraukęs ją be jokio pritarimo, kaip sakoma, „plačia krūtine“, solistas tarsi primena jį išugdžiusias gyvybingas ištakas — savo žemę, žmones, tradicijas, liaudies meną, savo pagarbą ir dėmesį liaudies menui. Solistas pabrėžė ir pats parengęs koncertą-kompoziciją „Nuo gaidelių lig gaidelių“, su kuria praėjusiais metais apkeliavo visą Lietuvą.

Tik nuostabios energijos žmogus greta tokios plačios meninės veiklos galėjo rasti laiko ir visuomeninei veiklai — būti LTSR Aukščiausiosios Tarybos deputatu, Teatro Draugijos pirmininku, o šiuo metu ir Akademinio operos ir baletų teatro direktoriumi-meno vadovu.

IRENA MIKŠYTĖ

JUSTAS PALECKIS

Lietuvos TSR Taikos gynimo
komiteto pirmininkas

TAIKOS REIKALAS — VISŲ REIKALAS

Ilgos žmonijos istorijos nuolatinu palydovu buvo karai. Su civilizacijos ir kultūros pažanga, deja, karai darėsi vis žiauresni ir kruvinesni, vis labiau tobulėjo žmonių naikavimo priemonės. Pagaliau amžius, nuostabių išradimų ir suklestėjusio progreso amžius, tapo ir baisiausių karinių katastrofų amžiumi. Kaip tik II amžiaus pradžioje įvyko pirmasis pasaulinis karas, kaštavęs apie 10 milijonų žmonių aukų, o amžiaus viduryje praūžęs antrasis pasaulinis karas atėmė daugiau kaip 50 milijonų gyvybių. Mes dažnai pasidžiaugiame 32 taikos metais, kurie praėjo po antrojo pasaulinio karo, bet mažai pastebime, kad nuo 1945 metų pasaulyje įvyko apie 90 įvairių karų ir karelių, kuriuose žuvo apie 11 milijonų žmonių.

O visos tos baisios aukos atrodytų menkos palyginus su tuo baisiu pavojumi, kurį sudarytų pasaulinis karas su branduolinio ginklo panaudojimu. Dabar branduolinių sprogmenų atsargos tokios milžiniškos, kad kiekvienam žmogui žemėje jų tenka po 15 tonų (perskaičiuojant į trotilą). Vien JAV strateginiuose arsenaluose branduolinio ginklo atsargos savo galingumu prilygsta 650 tūkstančių atominių bombų, sunaikinusių 1945 metais japonų miestus Hirosimą ir Nagasaki, kur žuvo apie 500 tūkstančiai žmonių. JAV mokslininkas L. Polingas apskaičiavo, kad branduolinio karo metu žūtų apie 800 milijonų žmonių, o užnuodijimo pasėkmės ilgai atsilieptų

į būsimąsias žmonių kartas. Gi mokslininkai ne tik labiau tobulina branduolinį ginklą bei raketą jam, bet išranda vis naujas baisias masinio naikavimo priemones.

Tuo tarpu kai žymi dalis žmonijos skursta ir badauja, ginklavimosi ir karo ruošimo reikalams išleidžiamos milžiniškos lėšos. Iš viso per 1949-1974 metų laikotarpį NATO šalys išleido apie du trilijonus dolerių. Kasdieninės NATO šalių išlaidos karo reikalams sudaro apie 600 milijonų dolerių.

Ilga kovos už taika istorija

Taigi, ilga ir baisi yra karų ir ginklų gamybos istorija. Bet ne trumpa ir kovos už taiką istorija. Dar senieji graikų poetai ir istorikai rašė apie įvairius būdus karams sustabdyti. Sviesiausi žmonijos išminčiai nesiliovė galvoję apie taiką. Prieš grobuoniškus karus kėlė balsą anglų XVI amžiaus humanistas Tomas Moore. Italų filosofas utopistas T. Kampanela knygoje "Saulės miestas" puoselėjo taikingo sambūvio tarp žmonių idėją. Abatas Se Pjeras 1713 metais paruošė "Amžinos taikos" Europoje projektą, kurį parėmė pažangūs buržuaziniai ideologai—Ž. Ruso, Volteras, Lesingas. Emanuelis Kantas skelbė "amžinos taikos" idėją kaip aukščiausią žmonijos idealą.

Deja, kaip matome, vietoje "amžinosios taikos" vyko amžini karai. Mokslininkai kruopščiai

suskaičiavo, kad per 5,00 metų žmonijos istorijos ligi 1960 metų įvyko 15,513 didelių ir mažų karų. Įsigalėjus kapitalizmui paplito grobuoniškų karų, prievartos, tautų pavergimo ir eksploatacijos politika ir ideologija. Ypatingai žiaurūs ir kruvini karai vyko imperializmo epochoje.

Kaip tik ryšium su imperialistiniais karais ir jų ruošimu liaudies masėse ėmė kilti taikos troškimas, pasireiškė pastangos pasipriešinti karams. Tokiais periodais sustiprėdavo antikariniai protestai, kūrėsi įvairios pacifistinės organizacijos, būdavo šaukiami tautiniai ir tarptautiniai kongresai, kurie priimdavo rezolucijas, smerkiančias karą, reikalavimus uždrausti juos. Tačiau tos organizacijos nepajėgė sutrukdyti karų. Demokratinis judėjimas už taiką neturėjo platesnės socialinės atramos. Svajonės apie taiką liko iliuzijomis, kol pasaulyje viešpatavo vergvaldžiai, feodalai ir kapitalistai. Liaudies masės neturėjo teisės dalyvauti politiniame gyvenime. Karo ir taikos klausimus sprendė saujelės kapitalistų, kurie apgaudinėjo ne tik liaudį, bet ir parlamentus.

Reikšmingas kovos už taiką etapas prasidėjo XIX amžiuje, užgimus moksliniam socializmui, pradėjus organizuoti darbininkų partijoms, iškilus tokiems proletariato vadams, kaip K. Marksas, F. Engelsas, vėliau V. Leninas.

Valstybė, gimusi su taikos vėliava

Naujas jėgų santykis tarptautinėje arenoje ir naujos sąlygos kovai už taiką iškilo po Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos. Pirmoji socialistinė Tarybų valstybė gimė su taikos vėliava. Paties Lenino parašytas Taikos dekretas pasmerkė karą kaip ginčijamą tarptautinių problemų sprendimo priemonę ir paskelbė agresyvų karą didžiausiu nusikaltimu žmonijai.

Tarybų Šalis visuose socializmo statybos etapuose vykdė taikos, tautų taikaus sambūvio ir draugystės politiką. Toji politika susilaukė plataus pritarimo, kurs jau 20-aisiais metais pasireiškė Vakarų Europos darbininkų judėjimu su šūkiu "Šalin rankas nuo Tarybų Rusijos!" Tas Vakarų šalių darbininkų aktyvumas sutrukdė imperialistų planus sutriuškinti Tarybų valdžią.

Dar nesibaigus politiniam karui, 1922 metais Genujos konferencijoje Tarybinė delegacija pateikė pasiūlymus dėl ginklavimosi apribojimo, kariuomenių sumažinimo, dėl uždraudimo barbariškų priemonių taikymo prieš taikius gyventojus karuose.

Nuo to laiko Tarybų Sąjunga įvairiomis progomis nuolat kėlė įvairius pasiūlymus tarptautinio saugumo ir nusiginklavimo klausimais įvairiose tarptautinėse institucijose. Per laikotarpį nuo 1946 ligi 1975 metų pateikta apie 60 tokių siūlymų.

Tarp dviejų pasaulinių karų

Laikotarpyje tarp abiejų pasaulinių karų Tarybų Sąjungos visuomenė ir kitų šalių pažangiosios jėgos stengėsi sudaryti platų liaudies frontą prieš fašizmą ir karo grėsmę. Įvyko visa eilė tarptautinių taikos gynimo kongresų—Amsterdamė (1932 m.), Paryžiuje (1935 m.), Briuselyje (1936 m.) Paryžiuje (1939 m.) Tačiau kapitalistinių šalių valdantieji sluoksniai panaudojo visas priemones antikariniam liaudies frontui sutrukdyti. Jiems padėjo dvylipi, oportunistinė socialistinių partijų vadų politika. Tos pačios jėgos sutrukdė Tarybų Sąjungos pasiūlytosios tvirtos antifašistinių valstybių koalicijos sudarymą. Nebuvimas vieningo antikarinio fronto padėjo suklaidinti kapitalistinių šalių darbo žmones, nuslopinti jų budrumą. Visa tai savo tikslams panaudojo jėgos, sukėlusios karą. Antrasis pasaulinis karas buvo tautoms skaudi, bet didelė pamoka.

Plečiasi taikos šalininkų judėjimas

Dar karo metu Tarybų Sąjunga paruošė pokarinio demokratinio pasaulio sutvarkymo programą. Joje svarbią vietą užėmė Jungtinių Tautų, kaip kovos prieš agresiją ir taikos išsaugojimo instrumento, įkūrimas ir eilė kitų priemonių karams sutrukdyti. Deja, Vakarų šalių, ypač JAV ir Anglijos imperialistiniai sluoksniai buvo nepatenkinti socializmo laimėjimais daugelyje Rytų Europos šalių bei kolonijinių šalių kylančiu tautų išsivadavimo judėjimu. Dar nespėjo nutilti antrojo pasaulinio karo patrankos, kaip JAV ir kitų šalių imperialistai pradėjo karo veiksmus prieš Indonezijos, Malajų, Graikijos, Vietnamo tautas. O imperialistų generaliniai štabai, prisidengdami "gynimosi nuo komunizmo pavojaus" vėliava, ruošė socialistinių šalių stovyklos likvidavimo planus.

Tarybų Sąjunga, pakėlus kare didžiausias aukas, ir kitos socialistinės šalys ėmėsi visų priemonių taikai apginti, neleisti suliepsnoti naujam pasauliniam karui. Karo pavojus bei galimas masinio naikinimo ginklų panaudojimas sukėlė liaudies masių susirūpinimą. Kaip tik tuo metu iškilo pasaulinis taikos šalininkų judėjimas.

mas. "Šaltojo karo" atmosferoje masių aktyvumas už taiką pasireiškė Italijoje, Prancūzijoje, Anglijoje, jau nekalbant apie socialistines šalis. Lenkijos mieste Vroclave sušauktas Pasaulinis kultūros veikėjų kongresas kovai už taiką. Tarptautinę demokratinę moterų vederacija paskelbė krašte taikos gynimo manifestą. Dauge lyje šalių įsikūrė taikos gynimo komitetai. Vis aktualesnis darėsi reikalas koordinuoti tą judėjimą ir sušaukti Pasaulinį taikos šalininkų kongresą.

Pirmasis taikos šalininkų kongresas

Kaip tik tuo pačiu metu, kai JAV vadovaujamos Vakarų šalių vyriausybės grupė steigė agresyvų karinį NATO bloką, Paryžiuje ir Prahoje 1949 m. balandyje įvyko pirmasis Taikos šalininkų kongresas. Jame dalyvavo 2,065 delegatai. Tai buvo įvairių politinių, religinių ir filosofinių įsitikinimų atstovai iš 72 šalių. Jų tarpe prancūzų akademikas F. Žolio-Kiuri, anglų profesorius Dž. Bernalas, tarybiniai rašytojai A. Fadejevas, A. Korneičiukas, I. Erenburgas, amerikiečių profesorius U. BuBois, dailininkas Paul Robeson, brazilų rašytojas Žorži Amadu, prancūzų poetas Lui Aragonas, Čilės poetas Pablo Neruda ir kiti įžymūs veikėjai. Aktyvus pasaulinio taikos judėjimo dalyvis buvo mūsų Antanas Venclova.

Atidarydamas pirmąjį kongresą, F. Žolio-Kiuri sakė: "Mes čia susirinkome ne prašyti taikos iš karo šalininkų, bet priversti juos taikai." Kongreso manifeste iškelti reikalavimai uždrausti visas masinio naikinimo priemones, apriboti ginklavimąsi, numatyti efektyvią tarptautinę kontrolę, kad būtų užtikrintas atominės energijos naudojimas tik tai taikiems reikalams.

Kongreso įkurtasis Nuolatinis komitetas kreipėsi į visas valstybes informuodamas apie kongreso nutarimus ir reikalavo jų vykdymo. Antrajame Taikos šalininkų kongreso Varšuvoje 1950 metais įkurta Pasaulinė Taikos Taryba kaip nuolatinis taikos gynimo organas. Varšuvos kongresas kreipėsi į visų šalių parlamentus pasiūlymu priimti taikos gynimo įstatymą. Tokius įstatymus priėmė TSRS Aukščiausios Tarybos ir kitos socialistinės šalys; vėliau dar priėmusios įstatymą, kuriuo uždraudžiama karo propaganda. Tuo tarpu kapitalistinėse šalyse tokie įstatymai buvo ignoruojami.

Stockholmo atsišaukimai ir kiti kongresai

Svarbią reikšmę turėjo 1950 m. paskelbtasis Stokholmo atsišaukimas, kuriuo pareikalauta

uždrausti branduolinį ginklą ir paskelbti kad karo nusikaltėliu bus laikoma ta vyriausybė, kuri pirmoji panaudos tą ginklą. Po tuo atsišaukimu pasirašė daugiau kaip 500 milijonų žmonių. Dėl tos masinės akcijos JAV neišdrįso panaudoti atominio ginklo Korėjos kare. Didelį pasisekimą turėjo Vienoje 1955 priimtasis atsišaukimas prieš branduolinio karo ruošimą po kuriuo surinkta 656 milijonai parašų. Šimtai milijonų taikos šalininkų pasirašė antrąjį Stokholmo atsišaukimą už ginklavimosi varžybų nutraukimą, po kuriuo parašai dar teberenkami.

Paskui sekė visa eilė kongresų—Vienoje (1952) Helsinkyje (1955), Stokholme (1958), Maskvoje (1962) ir kitur. Juose buvo keliami reikalavimai uždrausti branduolinius bandymus, nutraukti karą Alžyre, JAV agresija Indokinijoje, sudaryti bebranduolines zonas įvairiose pasaulio šalyse, taikiai ir teisingai sureguliuoti konfliktą Artimuosiuose Rytuose ir daugelis kitų aktualių klausimų. Pasaulinė Taikos Taryba susilaukė plataus pripažinimo iš tarptautinių organizacijų, taip pat iš Jungtinių Tautų.

Taikos šalininkų organizacijos ir plačios liaudies masės dideliu pritarimu sutiko Tarybų Sąjungos iškeltąjį sumanymą dėl Europos saugumo ir bendradarbiavimo sutarties sudarymo. Tas klausimas buvo svarstomas specialiai 1972 m. Briuselyje įvykusioje Asamblėjoje, kurioje gausiai dalyvavo Europos visuomenės ir parlamento atstovai. Nežiūrint ilgai užsitęsusio kapitalistinių šalių valdančiųjų sluoksnių pasipriešinimo, tą svarbų Europai klausimą pasisekė teigiamai išspręsti.

Regionalinės Baltijos jūros šalių taikos gynėjų savaitės, Vienos taikos institutas, Pagušo tarptautiniai mokslininkų susitikimai, tarpusaviai tarybinių mokslininkų ir visuomenės simpoziumai su JAV atstovais Dortmundute, su Vokietijos F. R. atstovais Bergedorfe, tarptautiniai profsąjunginiai, moterų ir jaunimo organizacijų susitikimai, kongresai, festivaliai—visa tai įvairios taikos gynimo ir tautų bendradarbiavimo formos.

Kongresas Maskvoje

Įspūdingiausias taiką mylinčių jėgų kongresas įvyko 1973 m. spalio 25-31 d. d. Maskvoje. Jame dalyvavo daugiau kaip 3,500 delegatų, stebėtojų ir svečių, atstovaujančių 143 šalims, daugiau kaip 120 tarptautinių organizacijų. Greta komu-

nistų, kurie sudarė apie ketvirtadalį dalyvių, kongrese buvo: 49 socialistinių bei social demokratinių, 58 nacional-demokratinių ir revoliucinių demokratinių sąjūdžių, 74 krikščionių demokratų, liberalų, valstiečių ir kitų partijų atstovai. Deleгатų tarpe 233 parlamentų deputatai, 308 įvairių profsajungų, 84 moterų ir 104 jaunimo organizacijų atstovai. Tai liudija, kad kongresas buvo plačių liaudies masių valios ir jų vieningumo reišėju kovoje už taiką.

Kongreso priimtame Atsišaukime suformuluoti tokie reikalavimai: paversti taikaus sambūvio principus visuotine tarptautinių santykių norma, likviduoti rasizmą, kolonializmą ir neokolonializmą visuose jų pasireiškimuose, įvykdyti visuotiną ir visišką nusiginklavimą, kariams reikalams naudojamus lėšas nukreipti kovai prieš skurdą, ligas ir neraštingumą, pasiekti efektyvesnės žmogaus teisių apsaugos, suteikti tautoms pilnas suverenes teises valdyti ir naudoti savo nacionalinius resursus, Jungtinių Tautų vykdyti nutarimus atitinkančius taikos, saugumo ir teisingumo užtikrinimo interesams. Šios Maskvos taikos asamblėjos veikla nesibaigė kongreso dienomis, nes įkurtas nuolatinis organas—Tarptautinė taryba kongreso veiklai ir ryšiams tęsti.

Aktyviausiu toje visuomeniškosios kovos už taiką dalyviu buvo ir yra Tarybinis Taikos gynimo komitetas, įkurtas 1949 metais. Kaip šio Komiteto padaliniai visose tarybinėse respublikose bei srityse veikia vietos komitetai. Lietuvos TSR Taikos gynimo komitetas įsteigtas 1951 metais, o jo pirmininkais buvo akademikas J. Matulis, poetas T. Tilvytis, rašytojas J. Baltušis.

Visame pasaulyje paplitęs taikos šalininkų judėjimas išaugo į galingą jėgą, kurios pritarmu remiasi politiniai veiksniai savo taikos gynimo veikloje. Jų svarbiausi ir aktyviausi buvo TSKP ir Tarybų Sąjungos vyriausybė bei kitų socialistinių šalių vadovybės. Milžinišką reikšmę turėjo istorinės Taikos programos, priimtose TSKP XXIV ir XXV suvažiavimuose, kuriose nurodytas realus kelias į "šaltojo karo" likvidavimą ir iškelti aiškūs uždaviniai tarptautiniam taikiam sambūviui įgyvendinti.

Taikos programos vykdymo laimėjimai

Per paskutiniuosius metus Taikos programos vykdymas pasiekė svarbių laimėjimų. Reikšmingais faktoriais buvo sutartys, kurias TSRS Lenkija, Čekoslovakija ir Vokietijos D. R. suda-

rė su Vokietijos Federaline Respublika, karo židinio likvidavimas Indokinijoje, įvairios rūšies ryšių užmezgimas ir sustiprinimas tarp socialistinių ir eilės kapitalistinių šalių, pirmoje eilėje tarp TSRS ir JAV, susitarimai dėl dalinio branduolinio ginklo bandymų uždraudimo ir jo neplatavimo. Istorinę reikšmę turėjo Helsinkio pasitarimas, kurio rezultate sėkmingai vyksta saugumo ir bendradarbiavimo sistemos raida Europoje, kuri teigiamai veikia visuotiną tarptautinio įtempimo atlydį.

Yra dar pasaulyje jėgų, kurioms rūpi ne taikos stiprinimas, bet žvanginimas ginklais, jų gamyba ir balansavimas ant karo briaunos. Tai tos pavojingos jėgos imperialistinėje stovykloje, kurios turi naudos iš ginklų gamybos, kurios žmonių kančias ir kraują paverčia pelno šaltiniu. Tačiau dabar prieš tą tamsiąją jėgą stovi Tarybų Sąjungos ir kitų socialistinių šalių sandrauga su jos galingu politiniu ir ekonominiu, moksliniu-technišku ir gynybiniu potencialu bei vieningu užsienio politikos kursu. Socialistinių šalių svarbi ypatybė ta, kad jose nėra nei atskirų žmonių, nei koncernų ar monopolijų, suinteresuotų pelnytis iš ginklavimosi ir karo biznio. Todėl viso pasaulio geros valios žmonės, nuoširdūs taikos šalininkai mato socializmo šalyse tikrą, neveidmainingą jėgą kovoje už taiką.

Taikos reikalas—visų žmonių; visų tautų reikalas. Tik vieningomis pastangomis, visų geros valios žmonių suderinta veikla, visų taikiųjų valstybinių ir visuomeninių jėgų susitelkimu galima išgelbėti žmoniją nuo karo baisių, nuo mirtino pavojaus.

PETRAS ZABLOCKAS

Gervų takas

*Iš rudenėjančios padangės
širdin nerimastingas gervų šauksmas
įsirėžė.*

*Jų sparnuose dar žėri rytmečiai rasoti,
berželių šilkas žalias
ir upių kloniuos pasiklydę
ganyklų ramios tolumos.
Jų sparnuose girdėt kvapnus pušų
ošima.*

*darbų įkaltės gaudesys
ir žemės derliaus rūpesčiai,
į tūkstančius vagų sugulę.
Jų sparnuose alsuoja ilgesys,
kalp tyras atsisveikinimo skausmas,
kalp pažadas —
ir vėl sugrįžti savo žemėn.*

NUTRAUKTA DAINA

[Poeto St. Zajančkausko 30-osioms
žuvimo metinėms]

H. VENCEVIČIUS

*Sparnuota daina per Tėvynę skrieja
Išlaisvintais miestais, laukais
Į vakarus žengia kariai mūs narsieji,
Į vakarus, mieli draugai!*

*Sudaužius kraujuotas grandis okupanto,
Vėl, Tėviške, būsi laisva.
Greičiau tad prie tikslo garbingo ir švento, —
Mus šaukia pirmyn Lietuva!*

Taip 1943 m. savo eilėraštyje "Į Vakarus" rašė poetas Stasys Zajančkauskas. Fronte, mūšių pertraukomis ar vakarais sausakimšoje žieminėje prie spinksulės gimė kovingos eilutės. Jos buvo spausdinamos Tarybinės Armijos 16-osios šaulių divizijos laikraštyje "Tėvynė šaukia," Maskvoje leidžiamoje "Tarybų Lietuva," literatūros almanachuose "Kovos lauke." Zajančkausko eilėraščiai priešų okupuotą tėviškę pasiekdavo Maskvos radijo lietuviškųjų valandėlių bangomis.

Zajančkauskas lietuviškojo junginio artileristų gretose dalyvavo mūšiuose, buvo sužeistas. Nuo pirmųjų divizijos organizavimo dienų kartu su visais eiliniaisiais kariais valgė sunkią kovotojo duoną, gyveno bendrais rūpesčiais ir džiaugsmais. Kai jo žygio ir kovų draugai ilsėjosi, Zajančkauskas dirbo. Pavargusi ranka tvirtai spaudė trumpą pieštuką ir aprintame bloknote atgimė sunkių mūšių vaizdai, ryžtas triušinti priešą, svajonės apie laisvą tėviškės rytą.

Zajančkauskui—Ukmergės akmenskaldžio sūnui—sunkiai klostėsi gyvenimas. Nuo vaikystės teko užsidirbti duoną ir savo jėgomis siekti mokslo. Net kelis amatus gerai išmoko. Buvo akmenskaldžiu, dažytoju, batsiuviu, raidžių rinkėju.

1935 m. savo lėšomis Ukmergėje išleido eilėraščių rinkinį "Į naujo gyvenimo rytą." Vėliau pasirodė "Sparnuotos mintys," "Gyvenimo nutraukos," "Šventosios rauda." Kai kuriuos eilėraščius karo cenzūra uždraudė spausdinti, nes jie atvirai kritikavo buržuazinę santvarką. Pogrindinėje antifašistinėje spaudoje pasirodė "Janonio ainiaus" eilėraščiai. Šiuo slapyvardžiu

Poetas Stasys Zajančkauskas

jaunas poetas Zajančkauskas paskelbė keletą savo kūrinių.

Zajančkauskas daug keliavo po Lietuvą, platinamas savo eilėraščių knygučių. Darbininkai, kaimo jaunimas, moksleivija labai palankiai įvertino pirmuosius poeto žingsnius. Jo eilėraščiai buvo deklamuojami vakaruose, įvairiose sueigose, virto liaudies dainomis.

1936 m. pavasarį į mūsų vienkiemį Kurklių apylinkėse užsuko Zajančkauskas. Poetas iš Ukmergės plentų dviračiu važiavo į Uteną, Zarasus. Tuomet jis pas mus buvo visą dieną. Išvykdamas padovanojo savo eilėraščių knygučių. Nuoširdus, kupinas jumoro, puikus pasakotojas tapo mūsų šeimos draugas. Atveždavo pogrindyje leidžiamus komunistinius laikraščius, daug pasakodavo apie savo keliones po tėviškę.

1944 m. vėlyvą rudenį išvaduojoje Ukmergėje redagavo apskrities laikraštį. Visiems ukmergiečiams jis buvo gerai pažįstamas ir savas. Žmonės Stasį labai mylėjo, gerbė, juo pasitikėjo ir kreipdavosi įvairiais reikalais. Iš redakcijos iki pagrindinių apskrities įstaigų reikėjo eiti 15 minučių. O Zajančkauskui ir valandos nepakakdavo. Čia vienas prašo ką tai padėti, kitas papasakoja ką tai įdomaus. O jis buvo įpratęs kiekvieną išklausti, kiekvienam padėti.

Įsiminė jo kelionė į Želvos apylinkes.

Redakcija gavo kario žmonos laišką. Skundėsi vietos vadovais. Neiškoka priklausančios pašalpos, neaprupina malkomis. Zajančkauskas sėdo ant dviračio ir išvažiavo. O visi 25 kilometrai

kelio buvo sunkiai perbrendami. Poetas grįžo tik po dviejų dienų. Jam nuvykus Želvos valdžios vadovai tą pačią dieną pasirūpino kario šeima. O kitą dieną Stasys pasiskolino įrankius ir pataisė visos šeimos avalynę.

S. Zajančkauskas kruopščiai studijavo kruviną mūsų tautos puslapį—hitlerinę okupaciją.

1945 m. pavasarį jis lankėsi Pivonijos šile, kur buvo sušaudyta apie 12 tūkstančių žmonių. Poetas atidžiai klausėsi liudininkų pasakojimų ir sunkiai alsavo. Atrodė, kad jam trūksta oro. Niūriame žvilgsnyje galėjai daug ką įskaityti.

Tylėdami grįžome į Ukmergę. Sekantį rytą Zajančkauskas ištiesė keletą smulkiai prirašytų lapelių. Tai buvo jo naujas eilėraštis "Pivonijos šile."

Oškit, pasakykit kiekvienam, kas gyvas.

Kas gyvent po mūsų

žemėn šion ateis . . .

Už prabietą kraują mūsų

draugų ir brolių

Ir krašte pasaulio juos

bausmė atras . . .

Neseniai Širvintų rajone sutikau pagyvenusį, savo kolūkyje gerbiamą žmogų. Išsikalbėjęs paaiškėjo, Zajančkauskas šiam valstiečiui padėjo grįžti į gyvenimą.

1944 m. šis žmogus nestojo į Tarybinę Armiją, slapstėsi, paskui tapo banditų ryšininku.

1945 m. buvo paskelbta amnestija nacionalistų gaujų dalyviams. Stasys visa širdimi neapkentė buržuazinių nacionalistų. Tačiau tauri širdis mokėjo atskirti tikruosius priešus nuo suklaidintų žmonių. Aiškindamas amnestijos įstatymą apvažiavo visą apskritį. Buvo ir Širvintų apylinkėse. Teko net nakvoti pas aukščiau minėto valstiečio tėvus. Kažkokiu būdu sužinojo apie jų nelaimę. Po kelių dienų sūnus legalizavosi. Jis ir šiandien džiaugiasi paklauses Zajančkausko žodžių, sakytų jo tėvams.

Poetas daug dirbo. Jo balsas skambėjo literatūrinuose vakaruose, eilėraščiai buvo spausdinami respublikiniuose laikraščiuose, skaitomi per Vilniaus radiją. Pats svajojo išleisti rinktinę. O mirtis jau sėlino jo žingsniais. Buržuazinių nacionalistų vadeivos buvo įsakę savo parankiniams poetą nužudyti. Daugelį kartų jo keliuose buvo ruošiamos pasalos ir daugelį kartų pažįstami valstiečiai įspėdavo saugotis to ar kito kelio.

1947 m. kovo 8 d. vakare netoli Ukmergės

kulkosvaidžių serijos nutraukė poeto kūrybos kelią. Tuomet Stasiui tebuvo 36 metai. Nutrūko poeto daina. Tačiau parašyti akordai aidi po jo mirties išleistoje eilėraščių rinktinėje, jo kūriniai spausdinami respublikos poezijos knygoje. Ukmergėje yra Stasio Zajančkausko gatvė, žuvimo vietą žymi paminklinis akmuo.

Stasio Zajančkausko—antifašisto, Didžiojo Tėvynės karo dalyvio, komunisto—gyvenimas ir kūryba—raiškūs mūsų tautos poezijos istorijos puslapis.

P. STANŽĖNAS

Audra ežere

Gaivus lietutis ėmė lyti—
Baltai pražydo lelija.
Kaip ūką, debesį mažytį
Greit išblaškys audra nauja.

Lietaus lašai tau veidą prausia—
Lelijos žiedą man skini.
Tu man esi visų mielčiausia—
Iš vaivos juostos ateini.

Lietaus lašai lenktynių eina,
Laivelis supas virš bangų.
Pinu tau švelnią meilės dainą—
Audroj romantiška, smagu.

Valtelę mūsų bangos supa—
Joj mes išbūsim lig aušros.
Ir susilies abiejų lūpos,
Ir meilės pasaką kartos.

Lietus nulijo. Šviečia saulė.
Vanduo vėl žvilga sidabru.
Tu nebeslėpk širdy apgaulės—
Valtelė matė daug audrų.

Aplink šviesu. Vanduo vilnija.
Vėl plaukia debesys aukštai.
Ir vėl skinu vandens leliją—
Lai tolsta ežero krantai . . .

LLD *reikalai*

IEVA MIZARIENĖ, LLD SEKRETORĖ

Svarbūs metai

Prieš 60 metų Rusijoje įvyko revoliucija ir įsikūrė socialistinė valstybė, kuri, nepaisant viso pasaulio kapitalistinių šalių bandymų ją sužlugdyti, bujojo ir augo. Šiandien minint tą svarbų įvykį, socialistinė Tarybu Sąjunga, į kurią įsijungė ir mūsų Lietuva, jau pasaulyje vaidina vadovaujamą vaidmenį.

Dėka socializmo laimėjimo visoje eilėje kraštų, visame pasaulyje darbo žmonių butis pagerėjo. Šio įvykio platus atžymėjimas bus LLD Centro suruoštas New Yorke ir mes raginame visas mūsų kuopas minėti šį taip svarbų įvykį savo kolonijose.

JAV moterų judėjimas

Nors Jungtinių Amerikos Valstijų profsąjungoms (darbo unijoms) priklauso virš šeši milijonai moterų, bet jų pačiose viršūnėse moterų nesiranda.

Šių metų lapkričio mėnesį Texas valstijoje šaukiamas JAV moterų suvažiavimas. Pirmiausia suvažiavimai įvyks kiekvienoje valstijoje, kur, sakoma, bus kviečiamos visokių pažiūrų moterys ir jų organizacijos, o iš ten bus renkamos delegatės į visuotiną suvažiavimą. Įdomu!

Mūsų LLD moterų klausimas seniai išspręstas, joje nėra jokios diskriminacijos prieš jas. Kiekvienos kuopos valdyboje turime moterų,

LLD Centre turime keturias moteris ir tris vyrus.

Knygos

Jeigu randasi bent kur narys, kuris negavo J. Paukštelio knygos "Čia mūsų namai" bei almanacho "Šeši dešimtmečiai pažangos keliu," prašome pranešti mums ir mes pasiūsimė knygas.

Kaip žinote, už 1977 metus Centras yra nutaręs knygos nariams neduoti. Vienok šį klausimą galėsime dar apsvarstyti. Antai, gavome žinią, kad St. Peterburgo 75-os kuopos narys, Jonas Mileris yra parašęs knygą apie LLD veiklą. Gal ir galėtume šią knygą nariams duoti už 1977 bei 1978 metus? Pažiūrėsime.

Anglišku knygų dar vis negauname ir nekantriai laukiame. Prašome narių kantrybės. Kaip greit gausime, taip greit išsiuntinėsime.

Draugijos būtini reikalai

Kaip jau minėjome, Centras dabar reikalus yra pilnai sutvarkęs. Bet kuopų valdyboms reikia žinoti, kad dar daug narių yra neužsimokėjusių duoklių ne tik už šiuos metus, bet ir už praėjusius. Labai prašome sekretorių tuo susirūpinti.

Taipgi norisi priminti nariams, kad vien tik narinėmis duoklėmis negalime Draugijos išlaikyti. Būtų gerai, kad kiekviena kuopa suruoštų bent vieną pobūvį į metus Draugijos naudai.

